

561

XVI₁

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅ. ՏՊԱԳՐՈՆԹԵԱՆ

400

և

ՏԱՌԵՐԻ ԳԻՆԻ

15 00

աճեալ

յՕԲԵՆԵԱՆԻ

յԻՇԱՏԱԿԻՆ

№ 10

հրատ. թ. Ա. Բուդուղեանի.

ԱԼԿՄԱՅԱՐԻ≡

≡ Ո Ս Կ Ի Ն

ԱԼԿՄԵԼԱՐԻ ՈՍԿԻՆ

(Վէպ Գ. Ստրոնգի)

I

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆ

Վիլլեմ Վան-դեր-Յոյլսը և Եան Բլոկհուիզը մանկութիւնից ընկերներ էին, թէև նրանք խիստ տարբեր էին իրարից թէ արտաքինով և թէ հոգեկան կեանքով ու ընաւորութեամբ:

Վիլլեմը շէկ էր. նրա խոշոր գեղեցիկ աչքերը գորշ և կապոյտ գոյնների ցոլք էին տալիս: Նա դէմքով աղջկայ էր նման. դիմագծերը նուրբ էին ու գեղանի:

Այդ դէմքը իսկապէս գեղեցիկ չէր, բայց ամեն մի նայող հաճելի տպաւորութիւն էր ստանում. նրա պարզ ու մաքուր հայեացքը անչափ մեծահոգութիւն, պարզամտութիւն և կամքի կորով էր արտայայտում. նրա ժպիտը համեստ էր ու խաղաղ, շարժումները՝ զուսպ:

Եանը Վիլլեմի կատարեալ հակապատկերն էր. նա սև էր, կարճահասակ, նիհար, բայց ջղոտ: Նրա սև մազերն ու աչքերը, խիտ յօնքերը, արծաաքիթը, որ գիշակեր թռչունի կտուցի էր նման,

սև քեղերը, դուրս ցցւած կարմիր շրթունքները նրա կրքոտ խառնւածքն ու բնաւորութիւնն էին ցոյց տալիս:

Վիլլեմը հասարակ էր հագնւում, Եանը՝ ճաշակով. մէկէն նայողը կասէր, որ Եանը գեղեցիկ տղամարդ է. բայց ուշադիր դիտողը կը նկատէր նրա դէմքի և աչքերի մէջ բուռն կրքերի կնիքը, գեղեցիկ շրթունքների հեգնական, աւելի ճիշտ, չարախնդաց ժպիտը և ջղային շարժումները, և խօսք չկայ, որ աննկատելի կերպով կը հիասթափէր Եանի նկատմամբ:

Միայն Վիլլեմն էր, որ չէր նկատում այդ և միշտ բարեացակամ էր դէպի նա:

Երբ մարդիկ մանկութիւնից, տարիներ շարունակ ապրում են միասին, նրանք այնքան են ընտելանում իրար, որ չեն նկատում իրար մէջ այն փոփոխութիւնները, որ ժամանակի ընթացքում կատարւում են աստիճանաբար:

Եւ իրօք, Վիլլեմի ու Եանի բարեկամական յարաբերութիւնները երկար տարիների գործ էին. նրանք դեռ դպրոցումն էին իրար մտերմացել: Վիլլեմը ամեն բանում օգնում էր Եանին. երբեմն յանդիմանում էր ծոյլ ընկերոջը. բայց շատ անգամ էլ անզուսպ ընկերոջ գործած շարութիւնները իր վրայ էր առնում և փրկում նրան:

Սակայն նրանց յարաբերութիւններն այնպիսի կերպարանք էին ստացել, որ թւում էր թէ, ոչ թէ Վիլլեմն էր պաշտպանում և հովանաւորում Եանին, այլ, ընդհակառակը, Եանն էր աւելի

ընդունակութեամբ օժտւած և իրաւունք ունէր ցուցմունքներ տալու համեստ ընկերոջը:

Դպրոցական շրջանից յետոյ կեանքը գործունէութեան տարբեր ուղիներ գծեց նրանց համար. մեծ քաղաքը բաժանեց նրանց:

Պատահում էր, որ ամիսներով իրար չէին տեսնում, բայց բարեկամական յարաբերութիւնները շարունակւում էին:

Երկու տարի առաջ Վիլլեմը գնաց Անգլիա գործնականապէս սովորելու անգլիերէն լեզուն և անգլիացիների մօտ աշխատելու: Պապի հիւանդութիւնը ստիպեց նրան վերադառնալ Ամստերդամ, ուր գտաւ և Եանին: Վիլլեմը իր պապի միակ թոռն էր և ժառանգը:

Թէ ինչ էր անում Եանը այդ երկու տարւայ միջոցին՝ Վիլլեմին յայտնի չէր. գիտէր միայն, որ Եանը ինչոր մեծ ձախորդութիւններ էր ունեցել, ոչ մի ծառայութեան մէջ երկար չէր մնացել, կամեցել էր Եաւա կղզին գնալ, և այն՝ որ մի ժամանակ նիւթական շատ նեղ դրութեան մէջ է եղել: Վերջին հանգամանքը այնքան էլ հասկանալի չէր Վիլլեմի համար, որովհետև գիտէր, որ Եանը լաւ գործ ունէր և եթէ մի տեղից դուրս էր գալիս, շատ հեշտութեամբ մի ուրիշ պաշտօն էր գտնում: Եանը ընտանիք չուներ. նրա վաստակը լիովին կարող էր բաւականութիւն տալ կուտուրական մարդու անհրաժեշտ պահանջներին:

Այն ինչ Նանը շարունակ գանգատուում էր իր անբախտութեան վրայ, որ չքաւոր է, նոյն իսկ երբեմն քաղցած է մնում:

Այդ առթիւ մի անգամ Վիլլեմը, որ խոստացել էր նրան նիւթապէս օգնել, մի անզգոյշ հարց տւեց:

Նանը կնճռոտւեց և կծու պատասխանեց.

— Երեւի կարծում ես, թէ մի քանի կոպէկներով, որ ես ստանում եմ, կարելի է տանելի կեանք վարել:

— Բայց, Նան...

— Ո՛չ մի «բայց»: Բացի դրանից աշխարհը լի է ստոր մարդկանցով, որոնք աշխատում են խաբել իրենց վստահած մարդուն: Ես կարթն ընկայ. խիստ տուժեցի, որ հաւատացի անարժան մարդկանց. դժւարութեամբ ազատւեցի. և այժմ էլ դեռ ծանրանում է իմ վրայ յիմարութեանս արդիւնքը: Ահա այդ է իմ չքաւորութեան պատճառը:

— Պարտքերդ:

— Ի հարկէ: Դու պարտք չունես, որովհետեւ խնայողի կեանք ես վարում: Իսկ իմ բնաւորութիւնն ուրիշ է: Քո ամեն բանը չափած ու ձևած է. իսկ ես չեմ կարող ծախսելիք ամեն մի կոպէկը հաշւի առնել: Դու համարեա մարդկանց չես տեսնում, իսկ ես միշտ շփման մէջ եմ. և այդ կապւած է որոշ ծախսերի հետ, որը քեզ անյայտ է:

Ի հարկէ, ես պարտք ունեմ. բայց ինչո՞ւ սարսափով ես նայում ինձ վրայ. կարծես մահացու մեղք եմ գործել, եթէ մի երկու հարիւր ռուբլի պարտք եմ արել մի վաշխառուից:

Քո արիւնը ձկան արեան նման սառն է. իսկ ես տաքարիւն եմ. ի՞նչ անեմ որ այդպէս եմ ծնւած:

Երկու ընկերների բնաւորութեան և խառնուածքների տարբերութիւնն աւելի խիստ երևան եկաւ Վիլլեմի պապի հիւանդութեան և մահւան օրերին, երբ աշխատում էին կտակը հաստատել տալ, որ Վիլլեմը ժառանգութեան կատարեալ տէրը դառնար:

Վիլլեմը, որ օրինաւոր և անվիճելի ժառանգըն էր, համակւած էր վշտով և շատ քիչ էր մտածում ժառանգութեան մասին:

Նա եօթ տարեկան էր, երբ զրկւեց ծնողներից և կատարեալ որբ մնաց. նա անկեղծ սիրում էր պապին, որը փոխարինում էր նրա ծնողներին. պարզ է, թէ որքան վիշտ պիտի պատճառէր նրան պապի մահը, և այդ էր, որ չէր թողնում նրան մտածել գործերի մասին:

Նանը ոչ մի առնչութիւն չունէր այդ գործի հետ, բայց և այնպէս չափազանց հետաքրքրւում էր նրանով... Նա վրդովւում էր, նոյն իսկ կրքոտ մասնակցութիւն էր ցոյց տալիս այդ գործում, զրդում էր ընկերոջը՝ ուժեղ ու համարձակ գործել ստանալու ժառանգական իրաւունքները:

Կողմնակի դիտողին կարող էր թւալ, թէ իսկական ժառանգը Յանն էր և ոչ Վիլլեմը:

Եանը նոյն իսկ ստիպում էր ու համոզում ընկերոջը՝ պապի թողած կտակը կարգալ իր ներկայութեամբ, թէև պապը յայտնել էր, որ օտար-ներին համար կտակը պիտի գաղտնի մնայ, քանի նա չի իրագործուել:

— Դէհ, ի՞նչ կայ որ, միթէ չե՞ս հաւատում ինձ, բարձր կարգա, — անհամբեր ձայնով ասում էր Եանը:

Թւում էր, որ նա հենց էս է նրա ձեռքից կը խլէ կտակը և արագ աչքի կանցկացնէ, որ շուտ իմանայ, թէ ի՞նչ կայ այնտեղ:

— Կարգա, դէ, կարգա, խնդրում եմ, — ասաց նա մի անգամ էլ խռպոտ ձայնով:

Վիլլեմը, որ սկզբում հակառակ էր, և այդ բանը կտակողի կամքին դէմ էր համարում, վերջը համաձայնեց, ընդունելով, որ Եանը իբրև հաւատարիմ ընկեր կարող է իրենց ընտանիքի մի անդամը համարուել:

— Իսկոյն, — պատասխանեց Վիլլեմը և սկսեց բարձրաձայն կարգալ:

II

Կ Տ Ա Կ Ի Գ Ա Ղ Տ Ն Ի Ք Ը

«Յանուն Հօր և Որդոյ և Հոգոյն Սրբոյ, ամէն, — այսպէս էր սկսւում Վիլլեմ Վան-դեր-Յոյլպի կտակը:

Քեզ եմ յանձնում, իմ սիրելի թոռ և միակ ժառանգ Վիլլեմ, իմ ամբողջ կարողութիւնը, որ հաւաքել եմ անասելի աշխատանքով, գրկանքներ կրելով, շատ անգամ ամենամահաժեշտ պահանջներին բաւարարութիւն չըտալով:

Դեռ մի քանի տասնեակ տարի սրանից առաջ, երբ հայրդ մանուկ էր, ես այնքան կարողութիւն էի հաւաքել, որ կարող էի այլևս չ'աշխատել և ապրել թէև համեստ, բայց ապահով:

Բայց ես այդպէս չը վարեցի և չէի կարող վարել, որովհետև դրանով կը քանդէի իմ պաշտելի հօր, և քո հօր պապի՝ Եան Վան-դեր-Յոյլպի ուխտը, որը իր ամբողջ կեանքը նւիրել էր մի սուրբ-գործի:

Իմ հայրը, Եան Վան-դեր-Յոյլպը բնիկ, ամստերդամցի էր. նա այն մարդկանցից մէկն էր, որոնց վիճակած է փոթորկալի ու արկածներով լի կեանք վարել, թափառել երկրից երկիր:

Նա աղքատ ծնողների զաւակ էր և ամբողջ հոգով ու սրտով պատկանում էր Հոլլանդացու փառքը համարող նաւաստիների դասակարգին: Նրա հայրը հասարակ նաւաստի էր. ինքն էլ իբրև հասարակ նաւաստի ծառայում էր Հոլլանդական առևտրական նաւատորմի մէջ, թէև իր գիտութեամբ և ծովային գործերի մէջ ունեցած հմտութեամբ կարող էր արագ առաջ գնալ և մեծ դիրքի ու պաշտօնի հասնել:

Եթէ բախտը նրան «Ալկմահար» պատերազ-

մական նաւը չը ձգէր, հաւանական է, որ նա իր համար մի ապահով դիրք կը ստեղծէր:

Սակայն բախտը այլ կերպ էր տնօրինել:

Այդ այն փոթորկալի ժամանակն էր, երբ Անգլիան ու Ֆրանսիան կռիւներ էին մղում, թէ ով պէտք է իշխէ ծովերի վրայ:

Հոլլանդիան՝ հակառակ իր կամքի՝ այդ կռիւ մէջ մտաւ և պաշտպանեց Ֆրանսիային՝ Անգլիայի դէմ:

Մեր հայրենիքի ծովափերը այն աստիճան լաւ էին պաշտպանւած, որ Անգլիան չէր կարող փնտսել նրան. սակայն նոյնը չէր կարելի ասել մեր հարուստ գաղութների նկատմամբ. այդ լաւ գիտէր Անգլիան և հենց այդտեղ էլ սկսեց հարձակուի մեզ:

Անգլիայի ուշադրութիւնն առանձնապէս գրաւեց Նաւա կղզին, որ անթիւ հարստութիւն էր տալիս Հոլլանդիային:

Ով տիրէր կղզու գլխաւոր քաղաքին՝ Բատաւիային, նա տիրած կըլինէր կղզու ամենակարեւոր մասին: Դրա համար էլ անգլիացիք ամեն կերպ աշխատում էին տիրել այդ քաղաքին: Անմիջապէս քաղաքին տիրել նրանք չկարողացան, ուստի պաշարեցին նաւահանգիստը, որպէսզի այդպիսով ստիպեն անձնատուր լինել:

Բատաւիայի գանձարանում նահանգապետի պատասխանատուութեան տակ ահագին հարստութիւն կար թէ ոսկեղբամով և թէ ոսկու կտոր-գանգլաճներով: Այդ բանը յայտնի էր անգլիա-

ցիներին, որոնք ամենից աւելի ձգտում էին ձեռք ձգել այդ գանձը:

Բատաւիայի նահանգապետն ևս լաւ էր հասկանում, թէ ինչ ոյժ ու օգուտ կ'ստանային անգլիացիները, եթէ տիրէին քաղաքին. դրա համար էլ ամեն միջոց ձեռք էր առնում ազատել այդ առասպելական չափերի հասնող գանձը:

Բատաւիայի նաւահանգստումն էր գտնուում առևտրական «Ալկմահար» նաւը, որ այդ ժամանակ պատերազմական նպատակների էր ծառայում:

Նահանգապետը երկար դիմադրելոց յետոյ՝ երբ տեսաւ, որ քաղաքը այլևս չի կարող դիմադրել պաշարման, ուզեց գոնէ գանձն ազատել, չը թողնել որ այն թշնամու ձեռքն ընկնի:

Նա կարգադրեց գանձը փոխադրել «Ալկմահար» նաւը, որը օգտուելով մի մուկ ու փոթորկոտ գիշերից՝ գաղտագողի դուրս եկաւ ծով: Սակայն թշնամին նկատեց և սկսեց հալածել:

«Ալկմահարը» լուրջ փնտսածքներ ստացաւ և եթէ թշնամու ձեռքը չ'ընկաւ, պատճառը փոթորիկն էր, որ կռուող նաւերին շարտեց գանազան կողմ և վերջ դրեց կռիւն:

Ազատուելով թշնամուց «Ալկմահարը» ընկաւ փոթորկի գիրկը և տարւեց, մինչև այժմ ոչոք էլ չը գիտէ թէ ուր:

Հոլլանդական կառավարութիւնը այդ ժամանակ կռուով զբաղւած լինելով, կորցրած նաւը փնտրել չէր կարող. պատերազմից յետոյ միայն

հետախուզումներ-եղան, որոնք սակայն ոչ մի հետեանքի չը հասցրին:

Շատ տարիներից յետոյ միայն միսիոնար-ներից մէկը Սումատրա կղզում հոլլանդական ար-շաւախմբին յայտնում է, թէ այս-ինչ վայրենի-ների մէջ կայ մի սպիտակամորթ գերի, որը պէտք է որ նաւաստի լինի: Արշաւախմբին մի կերպ յաջողւում է վայրենիների ձեռքից ազատել այդ եւրոպացուն:

Այդ մարդը «Ալկմահարի» նաւաստիներից մինն էր, Եան Վան-դեր-Յոյլպը՝ իմ հայրը, որ է՝ քո պապի հայրը, իմ սիրելի Վիլլեմ:

Նրա պատմելով՝ «Ալկմահարը» կրակագուռ կղզու մօտ խորտակւում է փոթորկի հարւածից և կուլ գնում ջրին. ազատւում են միայն մի քա-նի հոգի շնորհիւ այն բանի, որ նաւը շատ մօտ է լինում կղզու ափին: Դրանց մէջ է լինում և Եան Վան-դեր-Յոյլպը:

Թէև դրանք ազատւում են ձկներին կերա-կուր դառնալուց, բայց գերի են ընկնում վայ-րենիների ձեռքը, որոնք ծախում են դրանց մի տեղացի իշխանի. վերջինս ստիպում է եւրոպա-ցիներին աշխատել Սումատրայի ճահճոտ վայ-րերում, բայց նրանք չկարողանալով տանել այն-տեղի կլիման, մէկը միւսի յետևից մեռնում են:

Միայն Եան Վան-դեր-Յոյլպն է կենդանի մնում շնորհիւ իր երկաթէ առողջութեան:

Նա էլ, ինչպէս պատմեցի, ազատւում է և գալիս Եւրոպա: Նրա ասելով՝ նաւը խորասուկ-

ւել է ամիրն շատ մօտ, այնպէս որ կարելի է, թէև դժւարութեամբ, այդ գանձը ձեռք ձգել:

Նա իր հետ բերել է կղզու մակարդակը, ուր ամենայն ճշտութեամբ ցոյց է տւած նաւի խորտակման տեղը: Սակայն մարդիկ չեն հաւա-տացել, և ոչ ոք չի ձեռնարկել գնալու և գրտ-նելու այդ գանձը: Դա իհարկէ մի մարդու գործ չէ. դրա համար հարկաւոր են մեծ թւով մար-դիկ և խոշոր գումար:

Պատմութիւնս լրացնելու համար ասեմ, որ ոչոք չի օգնել Եան Վան-դեր-Յոյլպին ոչ փո-ղով և ոչ մարդկանցով՝ գտնելու այդ գանձը, թէև նա դիմել է և կառավարչական և մասնաւոր հաստատութիւնների ու մարդկանց: Իսկ ինքը չի ունեցել անհրաժեշտ գումարը մի այդպիսի դժւար գործ ձեռնարկելու համար:

Երբ ես՝ քո պապդ, մեծացայ, իմ հայր Եան Վան-դեր-Յոյլպը, ինչպէս ասում են, իր դարն արդէն անց էր կացրել, յոգնել ու տանջ-ւել էր և համարեա գժի համբաւ էր ստացել:

Նրա օրերին Նապոլէոնեան պատերազմնե-րը երկիրը քարուքանդ էին անում, ժողովուրդը, առանձնապէս աշխատաւոր դասակարգը, տագ-նապալից օրեր էր անցկացնում. սակայն նրա անբաժան ընկեր՝ տարափոխիկ հիւանդութիւնը իր թևերը տարածել էր երկրի վրայ և անթիւ գո-հեր էր խլում: Եան Վան-դեր-Յոյլպի աչքի առ-ջև քաղցից մեռնում էին իրա զաւակները, ազգականներն ու բարեկամները. առանձնա-

պէս թշառ դրութեան մէջ էին նաւաստիների ընտանիքները:

Պատերազմի թշառութիւններին հետեւեց գործադրկութիւնը: Երբ առաջ եկան շոգենաւերը, շատ նաւաստիներ զրկւեցին աշխատանքից, որովհետեւ շոգենաւերում այլևս բանւորների այն պահանջը չկար, ինչ որ առագաստաւոր նաւերի մէջ:

Ահա այդ սև օրերին «Ալկմահարի» նաւաստիի գլխում մի միտք յղացաւ.— Ամեն միջոց գործ դնել ու ծովի յատակից հանել այն գանձը և գոնէ նրա կիսով մի ապաստարան շինել զառամեալ ու որբ նաւաստիների համար:

Երբ մեռաւ Եան Վան-դեր-Յոյլպը, այդ գործը ինձ՝ իր որդուն յանձնեց:

Ես որոշեցի գործին մօտենալ ուրիշ կողմից, չըդիմել ուրիշի օգնութեան, այլ սեփական միջոցներով գլուխ բերել այդ:

Դրա համար հարկաւոր էր փող, և ես էլ աշխատեցի փող հաւաքել: Անցան տասնեակ տարիներ, մինչև որ ես կարողացայ աղքատ դրութիւնից դուրս գալ. անցաւ նոյնպէս մի քանի տասնեակ տարի և ես կատարեալ հարուստ դարձայ: Սակայն մինչ այդ ես էլ ծերացայ, ոյժերս պակասեցին. պարզ է, որ թէև փողը կար անհրաժեշտ չափով, բայց գլուխ կանգնել մի այդպիսի երկար ճանապարհորդութեան, զանազան կլիմաներ տանել և նեղութիւններ քաշել ես չէի կարող:

Ես փողը հաւաքեցի. և գոհ էի, որովհետեւ յոյս ունէի, որ այդ գործը գլուխ կը բերէ իմ որդին. սակայն բախտի չար խաղով նա գոհ զնաց վարակիչ հիւանդութեան: Իմ դրութիւնը բոլորովին յուսահատական կը լինէր, եթէ դու էլ չը լինէիր. իսկ ուրիշին յանձնել այդ գործը ես չեմ կարող, դա անմիտ բան կը լինի և չի հասցնի նպատակին:

Ուրեմն, սիրելի թոռս, իմ միակ յոյսը դու ես: Դու շատ առողջ մեծացար, ունես կամքի ոյժ և լուրջ բնաւորութիւն: Քո մէջ ես չեմ նկատել ոչ թեթեամտութիւն և ոչ սէր՝ դէպի փողը: Դրա համար էլ քո նախնիքների այդ պատւէրը յանձնարարում եմ քեզ. գիտեմ, որ սրբութեամբ գլուխ կըբերես այն:

Երբ Աստած յաջողէ, հասնես նպատակիդ, այսինքն՝ գանձը ձեռք բերես, նրա մեծ մասը կընւիրես թշառ նաւաստիների համար ապաստարան շինելուն:

Միւս թերթի վրայ ճիշտ նշանակւած է նաւի խորտակման, հետևաբար և գանձի տեղը: Այժմ մնաս բարով. պապդ զգում է, որ մօտ է մահւան ժամը և գրիչը դէն է ձգում, վերջին պատւէրը տալով քեզ:

— Աշխատիր, եղիր ազնիւ, յարգիր Եան Վան-դեր-Յոյլպի յիշատակը, կատարիր նրա կամքը, ինչպէս ես կատարեցի՝ ամբողջ կեանքս նւիրելով այդ սուրբ նպատակին»:

Այստեղ Վիլլեմի ձայնը կտրւեց և նա լռեց:

— Ինչո՞ւ կանգնեցիր, — անհամբեր բացական-
չեց Եանը: — Կարդա՛ վերջացրու, կարդա՛, որտե՞ղ
է գտնուում գանձը: Տո՛ւր ինձ թուղթը:

— Ո՛չ, ես իրաւունք չունիմ ցոյց տալու քեզ
այս թուղթը, — ասաց Վիլլեմը հանդարտ, բայց
վճռական կերպով: Դա պապիս կամքն է. անա
ինչ է գրում նա շարունակութեան մէջ:

«Ներդնեցնում եմ քեզ այն ամենով, ինչ
սուրբ է քեզ համար՝ քո մօր յիշատակով, իմ
դէպի քեզ տածած սիրով, որ ոչ ոքի ոչ մի
խօսք չասես, թէ ո՛ւր է գտնուում գանձը, մինչև
որ ինքդ չես հասնի այնտեղ. հակառակ դէպ-
քում գանձը կ'ընկնի ուրիշի ձեռքը և քո պատ-
ճառով չի կատարւի նախնեացդ պատւէրը»:

— Էլ չկա՞յ, — հարցրեց նորից Եանը՝ ձեռքը
մեկնելով դէպի թուղթը:

— Ո՛չ, էլ չկայ, — պատասխանեց Վիլլեմը. — եւ
ես կը կատարեմ պապիս պատւէրը: Այս ասելով
նա թուղթը ծալեց և դրեց գրպանը:

— Ուրեմն ինձ չե՞ս վստահում, — վրդովեց
Եանը:

— Ինչպէ՞ս չէ: Բայց ես պարտական եմ
սրբութեամբ կատարել պապիս կամքը:

— Չէ՞ որ ես և դու մտերիմ ընկերներ ենք,
մի հոգի և մի մարմին: Ես կըգամ քեզ հետ
մինչև աշխարհի ծայրը, կ'օգնեմ քեզ գանձը
գտնելու:

— Իրա՛ւ, ասաց Վիլլեմը: Ես ուզում էի
այդ բանը առաջարկել քեզ, բայց չէի վստահա-

նում, որովհետեւ այդ գործը խիստ դժւար է և
վստահաւոր: Ես չէի իմանում, թէ դու կըհա-
մաձայնես օգնել ինձ:

— Աստուած վկայ, դու ինձ վերաւորում ես,
Վիլլեմ, — բացականչեց Եանը բռունցքով կրծքին
խփելով: Ո՛չ, Աստուածս վկայ, այդ ինձ համար
շատ ու շատ վերաւորական է:

Վերջապէս Վիլլեմին յաջողեց մի կերպ
հանգստացնել իր դիւրագրգիռ ընկերոջը, որը
դադարեց թուղթը խնդրել, և երկուսով սկսեցին
իրենց ապագայի ծրագիրը կազմել: Առ այժմ
մօտաւորապէս այս որոշման եկան՝ թողնել իրենց
ծառայութիւնները և մշակել Հնդկաստան գնա-
լու ծրագիրը:

Մի քանի օր անց, Վիլլեմը գնաց իրենց
բարեկամ նոտարի մօտ և իր ամբողջ գոյքի կա-
ռավարութիւնը յանձնեց նրան:

Նոտարը, որ այդ ընտանիքի անկեղծ բարե-
կամն էր և վայելում էր ամենքի յարգանքն ու
վստահութիւնը, յայտնեց Վիլլեմին, որ ինքը
թէև չըգիտէ նրա պապի ծրագրի մանրամասնու-
թիւնները, բայց նրան լաւ ճանաչում էր, գիտէ,
որ այդ մարդը ազնիւ էր և մտածում էր ուրիշների
բախտաւորութեան մասին, այդ պատճառով հա-
ւաքել էր ահագին փող մի ձեռնարկութիւն գր-
լուի բերելու, որին հասարակական մեծ նշանա-
կութիւն էր տալիս:

Ծերունի և փորձառու նոտարը երբ լսեց
թէ Վիլլեմին ուղեկցելու է Եանը, խորհրդը

տւեց զգոյշ լինել և չըմտասիրի ու չըհաւատալ իրա ընկեր Յանին, որին նոտարը թէւ չի ճանաչում և որի դէմ անձնապէս ոչինչ չունի, սակայն իրա՝ նոտարի աչքում լաւ մարդ չի երևում: Առանձնապէս խորհուրդ տւեց զգոյշ լինել օտար երկրում ճանապարհորդելիս:

Վիլլեմը յայտնեց, որ ինքը անվերապան հաւատում է Յանին և նրան իր հարազատ եղբայրն է համարում, և որ հենց վաղն և եթ ճանապարհ են ընկնելու դէպի Յաւա կղզին:

Այդ ասելով Վիլլեմը շնորհակալութիւն յայտնեց նոտարին և մնաս բարև ասելով դուրս եկաւ նրա գրասենեակից: Ներքին մի զգացմունք թոյլ չտւեց Վիլլեմին նոտարի հետ ունեցած խօսակցութիւնը յայտնելու Յանին:

Միւս օրը Վիլլեմն ու Յանը ճանապարհ ընկան դէպի հեռաւոր արևելք՝ «Ալկմահարի» ոսկէ գանձը որոնելու:

III

ՄԱՀԻԱՆ ԹԵԻԵՐԸ

Ալբատրոս նաւը մօտենում էր հնդկական ափերին: Նրա ղեկավարը միջակ տարիքի, բարձրահասակ, համարձակ դէմքով մի նաւաստի էր. նրա դիմագծերը թէւ խիստ էին, բայց ունէին առանձին գեղեցկութիւն, կարծես բրոնզից թափւած լինէին:

Նրան «Ծովային գայլ» էին կոչում. իսկական անունը Ֆրէդ Շտիւրմեր էր: Նա անշափ սիրում է իր նաւը, և դա ունէր իր պատճառները:

Շտիւրմերը շնորհիւ իր հաստատուն կամքի և համարձակ բնաւորութեան շատ շուտ առաջ գնաց իր ասպարէզում. նրան յաջողեց մեծ օգնութիւն ցոյց տալ անգլիացի մի միլիոնատէրի և նրա միջոցներով իր ճաշակի համեմատ շինել տւեց Ալբատրոս նաւը:

Ալբատրոսի շինւածքը չէր համապատասխանում ժամանակի գիտութեան և տեխնիկայի պահանջներին: Շտիւրմերը՝ հակառակ վարպետների և ինժեներների գիտական ցուցմունքներին և ծրագրին՝ յանդգնութիւն ունեցաւ իր նաւի համար ընդունել մի անգլիացի գիտնականի հրահարած մեքենաները: Այդ գիտնականի կարծիքով, որ քաղցից մեռաւ Լոնդոնում, նրա մեքենաները, շնորհիւ իրենց ուրոյն կազմի, պէտք է ահագին շոգեշարժ ոյժ առաջ բերէին ամենաքիչ վառելիք պահանջելով: Սակայն ժամանակին, ինչպէս ասացինք, այդ գիտնականին չըգնահատեցին:

Բայց երիտասարդ նաւաստին ընդդէմ գնաց ընդունւած կարծիքներին, գործադրեց իր նաւում այդ մեքենաները և քսան տարով առաջ անցաւ իր ժամանակից:

Այն օրից, երբ Ալբատրոսը առաջին անգամ ծով իջաւ, անցել էր քառորդ դար: Այդքան ժամանակաւ ընթացքում նա տեսել ու կրել էր անթիւ արկածներ, եղել էր երկրագնդի բոլոր

գօտիններում, իր դրօշակը ցուցադրել էր աշխարհի բոլոր նշանաւոր նաւահանգիստներում և ստացել էր համաշխարհային հռչակ:

Ալբատրոսի օգնութեամբ Շտիւրմերը անագին կարողութիւն էր դիզել, ապահովել էր իր ընտանիքը և կարող էր իր գործերին վերջ տալ և հանգիստ ու խաղաղ ապրել՝ յարգւած ամենքից: Բայց Շտիւրմերը ամբողջ էութեամբ սիրում էր ծովը. նրա համար շատ ծանր էր բաժանւել իր Ալբատրոսից, և նա շարունակում էր թափառել ծովերն ու ովկիանոսները ոչ թէ կարիքից ստիպւած, այլ այն բուռն ցանկութիւնից, որ մղում էր նրան դէպի արկածները:

Այդ էր պատճառը, որ Ալբատրոսը չէր նրմանւում սովորական առևտրական նաւերին, և չէր ենթարկւում նրանց կանոններին, այլ պատուում էր կապուտակ ծովի երեսն այն թափով և ուղղութեամբ, ինչպէս նրա ղեկավարի ազատ կամքն էր թելադրում:

Նաւագնացութեան մէջ ընդունւած է, որ երբ մի նաւ փոթորիկից ազատւում է, կարող է իր ընթացքը շարունակել և ուշք չըդարձնել այլ խորտակող նաւերի վրայ, եթէ ի հարկէ նաւի կամ մակոյկների մէջ մարդիկ չի տեսնում ջրի երեսին ծփալիս:

Շտիւրմերը չէր հնազանդւում այդ կանոններին և ամեն անգամ, երբ դէպքը բերում էր ներկայ գտնւելու նման արկածների, միշտ շեղւում էր իր ճանապարհից և գնում դէպի

խորտակող նաւը՝ թէկուզ այնտեղ ոչ մի մարդ տեսած չըլիսէր:

Ալբատրոսը հենց նոր էր փոթորկի տագնապից անցել, երբ հեռւում նկատւեց խորտակւած նաւի բեկորներ:

Շտիւրմերը ըստ իր սովորութեան ուղղեց նաւի ղեկը դէպի այն կողմը: Կարճ ժամանակից յետոյ նրանք հասան բեկորներին, որոնց արանքում տեսան մի կիսախեղդ մարդ, որ լողում էր ջրի երեսին, խցանափայտէ օղակի օգնութեամբ: Հինգ րոպէից յետոյ նրան ջրից դուրս բերին նաւ, ուր նաւաստիներին յաջողեց ուշքի բերել խեղդողին, որի դրութիւնը ծանր էր այն պատճառով, որ գլխին ծանր հարւածից մի մեծ վէրք ունէր:

Շտիւրմերը, որին խեղդողի դէմքը կարծես ծանօթ էր երևում, աւելի հետաքրքրւեց նրա կեանքով և պատմել տւեց նրան, թէ ով է և ինչպէս է ընկել այդ դրութեան մէջ:

Խեղդողը յայտնեց, թէ ինքը Վիլլեմ Վանդեր-Յոյլաֆն է: Թէ ինչպէս է ընկել ջուրը, այսօրանը միայն յիշում է, որ իրենց նաւը փոթորկի ժամանակ խորտակւեց, և երբ նաւապետը հրաման արձակեց իջնել մակոյկները՝ սուղող նաւից ազատւելու համար, նա սանդուխքից իջնելիս յետևից հարւած ստացաւ. թէ ով էր խփողը՝ նա չըգիտէր, միայն յիշում էր այն, որ նրա յետևից գնալիս է եղել իր հաւատարիմ ընկերը: Այնու-

հետև թէ Ինչ է կատարուել—նա այլևս չէր յիշում:

Այդ արկածը պատմելիս Վիլլեմը ձեռքը տարաւ դէպի կուրծքը, ապա թևերի տակ և այնտեղ ոչինչ չըգտնելով՝ լալահառաչ բացականչեց. — «վերցրել են իմ պայուսակը. նա չէր կարող վայր ընկնել, որովհետև ամուր կարւած էր բաճկոնակիս: Կորաւ իմ թղթերը... Կորաւ գանձը...» այս ասելով նա ուշազնաց եղաւ:

Նորից նրան ուշքի բերին: Շտիւրմերը յուսադրեց և խոստացաւ ամեն կերպ օգնել նրան, միայն թէ նա պէտք է հանգիստ լինի և առայժմ մտածէ միայն իր առողջութեան մասին: Նա պատմեց, թէ ճանաչում է նրա պապին, Ֆրից-Վան-դեր-Յոյլպին, որին նոյնպէս ազատել է ջրից և ամենամօտ բարեկամն է եղել:

Շտիւրմերի կարգադրութեամբ Վիլլեմին փոխադրեցին նաւասենեակը և առանձին տեղ յատկացրին նրան, ուր ամեն տեսակ խնամք էր տարւում նրան:

Վիլլեմը յանձին Շտիւրմերի գտաւ իր ամենալաւ բարեկամին և մանրամասնօրէն պատմեց նրան իր ճանապարհորդութեան նպատակի մասին և տւեց նաւի խորտակման մանրամասնութիւնները:

Շտիւրմերը Վիլլեմի պատմութիւնից եզրակացրեց, որ նրան խփողը եղել է նրա հաւատարիմ ընկերը, Նան Բլոկհոլդը, որին Վիլլեմը ի գուր հաւատ է ընծայել, որպէսզի կարողանայ

մենակ տիրանալ ամբողջ գանձին. «ուրիշ ոչ ոք չէր կարող այդ անել, քանի որ ոչ ոք չըգիտէր այն թղթերի նշանակութիւնը: Նա պատմեց, որ ինքը լաւ ճանաչելիս է եղել Նան Բլոկհոլդի հօրը, որը յայտնի թուղթ խաղացող է եղել, ամբողջ կարողութիւնը վատնել է թղթախաղի մէջ. լինելով «Հարաւային Զելանդիա» ապահովագրական ընկերութեան գործակալը՝ մեծ գումարներ է իւրացրել ընկերութիւնից և վերջը ինքնասպանութիւն գործել:

— Այդպիսի հօրից դժւար թէ լաւ որդի ծնւէր, — աւելացրեց Շտիւրմերը: Յայտնեց նաև, թէ Նան Բլոկհոլդը այժմ կըլինի Նաւա կղզում, կամ նրա շրջակայքում. թէ նրան այնքան շուտ չի յաջողւի այն երեսուն հազար ըուբլով, որ տարել է պայուսակի հետ միասին, մի նոր նաւ վերցնել և խումբ կազմակերպել ու գնալ գանձի յետեից, քանի որ այդ մի այնպիսի ձեռնարկութիւն է, որ կրկնակի և եռակի գումար է պահանջում: Այնպէս որ մեծ յոյս կայ Հարիքի առաջն առնել:

Խորհուրդ տւեց Վիլլեմին առայժմ չմտածել իր ձեռնարկութեան մասին, այլ հոգալ շուտ առողջանալու համար: Երբ կըհասնեն Բոմբէյ, այնտեղ նաւի բեռը կըդատարկեն, ապա կընւիւրեն միայն այդ գործին:

Մի քանի օրից յետոյ Ալբատրոս նաւը մըտաւ Բոմբէյի նաւահանգիստը: Շտիւրմերի առաջին գործն եղաւ հեռագիր ուղարկել Ամստեր-

դամ՝ նոտար Ռիւդերցօօմին, որին անձամբ ճանաչում էր և որին Վիլլեմը յանձնել էր իր ամբողջ գոյքի կառավարութիւնը: Հեռագրով Շտիւրմերը յայտնում էր նոտարին, թէ Վիլլեմն ազատւած է, և զգուշացնում էր, — որ նա զգաստ լինի այն բոլոր փորձերի դէմ, որ կարող են կատարւել զանազան մարդկանց կողմից Վիլլեմի կարողութեանը տիրանալու համար:

Երրորդ օրն առաւօտեան ստացւեց այդ հեռագրի պատասխանը:

«Դուք սրիկայ և խաբեբայ մարդու էք պատահել, աւելում էր հեռագրի մէջ, որը իրեն Վիլլեմ Վան-դեր-Յոյլպ է անւանում: Իսկական Վիլլեմ Վան-դեր-Յոյլպը Բատաւիայումն է գրտնւում: Նա նահանգապետի դիւանի միջոցով խընդրել էր իր բոլոր կանխիկ փողերը — հարիւր հազար ուրբի — փոխադրել իրան, որ և հեռագրով փոխադրւեց: Խորհուրդ եմ տալիս այդ խաբեբային անմիջապէս յանձնել ոստիկանութեանը: Արդէն յայտնել եմ իրեն՝ Վիլլեմին, թէ նրա անունը շահագործող է լոյս ընկել: Յարգանքներով՝ Ամստերդամ քաղաքի նոտար Տիմոթէոս Ռիւդերցօօմ»:

IV

ՌՐՆ Է ԻՍԿԱԿԱՆԸ

Վիլլեմը կարծում էր, թէ այդ հեռագիրը կրտսիպէր Շտիւրմերին փոխել կարծիքը իր մա-

սին. բայց հակառակը դուրս եկաւ: Շտիւրմերը կատաղեց, որ իրեն տգէտի տեղ են դնում և խորհուրդներ տալիս:

— Միթէ ես չեմ ճանաչում Յոյլպի ընտանիքը, դիմեց նա ցասկոտ ձայնով Վիլլեմին. ձեր պապը կարծես կհնդանի աչքիս առաջն է, դուք շատ ու շատ նման էք նրան, և վերջապէս իմ գիտակցութիւնն այնքան պարզ է, որ նրա՝ ինչպէս հայելու մէջ, անդրադառնում են իրենց ամբողջ պատկերով, սե ու սպիտակ գոյնով, մեղաւորն ու անմեղը. ես խաբւել չեմ կարող: Բայց այդ դեռ բաւական չէ, ես ուրիշների առաջ էլ կը հաստատեմ և կը վկայեմ, որ դուք էք իսկական Վիլլեմ Վան-դեր Յոյլպը:

Այդ ասելով Շտիւրմերը, ինչպէս յատուկ է ամեն մի գործնական և կտրուկ մարդու՝ հեռեւեալ հեռագիրն ուղարկեց Ամստերդամ:

«Իսկական Վիլլեմ Յոյլպը, իմ բարեկամ հանգուցեալ Ֆրիցի թոռը, շիկահեր, կապտաչեայ մի պատանի, գտնւում է իմ Ալբատրոս նաւում, իմ հովանաւորութեան տակ: Նրա անձնաւորութեան իսկական լինելը վկայում եմ ես, «Ալբատրոս» նաւի տէր ու տնօրէն Ֆրէդ Շտիւրմերս: Իրեն Վիլլեմ Յոյլպ անւանող թխահեր և սեւաչեայ սրիկայ Եան Բլոկհուիզը գտնւում է Բատաւիայում, քանի դեռ կախաղան չի բարձրացել իր ճարպիկ արարքների համար: Զեզ, որպէս նոտարի վրայ եմ ձգում ամբողջ պատասխանատւութիւնը, եթէ այսուհետեւ այն խաբե-

բայ սրիկային նորից գումարներ կը փոխադրէք օրինաւոր և իսկական Յոյլպի գումարներին: Յրէդ Շտիւրմերը:

Հետեւեալ օրը լուսաբացին Ալբատրոս նաւը ազատելով իր բեռից, ուղևորեց դէպի Նաւա կղզին, Բատաւիա քաղաքը:

Բատաւիայում Շտիւրմերը ու Վիլլեմը ուղղակի դիմեցին նահանգապետի կամ փոխարքայի ապարանքը՝ նրան ներկայանալու համար: Հոլլանդացիք մայր երկրում թէև գեմոկրատիկ կարգերի պաշտպան են և այնտեղ ամեն ինչ այդ ոգով է տարւում, բայց գաղութներում դրա հակառակ կարգեր են տիրում: այստեղ ամեն մի պաշտօնայ իրենից մի անառիկ բերդ է ներկայացնում, որին մօտենալ այնքան էլ հեշտ չէ, իսկ փոխարքան հօ մի անմատչելի կիսաստւած է համարւում: Նրան ներկայանալու համար որոշ ձևականութիւններ պէտք է կատարել. նախ պէտք է դիւանապետին գրաւոր խնդիր տալ և սպասել մինչև որ տեղեկութիւններ կը հաւաքեն: Յետոյ միայն ընդունելութեան որոշ ժամ կը նշանակւի:

Երբ Շտիւրմերը լսեց այս կարգերի մասին, չրկարողացաւ զսպել իր զայրոյթը. նա ուղահայեաց դիրք տալով իր հսկայ հասակին և բռնունցքը բարձրացնելով յարձակեց դիւանի ծառայողների վրայ. նա գոռում ու սպառնում էր նրանց. «Ի՛նչ, Ալբատրոսի ղեկավարին, Յրէդ Շտիւրմերին, որ միշտ ազատ ելք ու մուտք

ունի իրա թագաւորի ապարանքը, ստիպում էք անարդ ծառաներ, որ սպասեմ սրահում: Այո, ես...

Նրա աղմուկի և գորգոռոցի վրայ հաւաքւեցին դիւանի բոլոր ծառայողները և վերջապէս ձայնը հասաւ փոխարքայի անձնական քարտուղարին, որը դուրս գալով խնդրեց Շտիւրմերին հանգիստ լինել և յայտնել թէ ի՛նչ է նրա պահանջը:

— Բանն այն է, շարունակեց նոյն բարձր տոնով Շտիւրմերը, որ հոլլանդական մի հպատակից խլել են 130 հազար ուռլի և պատրաստւում են խլել նրա մի քանի միլիոն կարողութիւնը: Այդ երիտասարդն իմ բարեկամն է, որին պատիւ ունիմ ծանօթացնելու ձեզ հետ. նրա անունն է Վիլլեմ Վան-դեր-Յոյլպ:

Այդ ասելով նա ամաչկոտ երիտասարդին առաջ մղեց:

Փոխարքայի անձնական քարտուղարը լսելով այդ անունը զարմանքով բացականչեց.

— Ներեցէք, պարոն, ես անձամբ ճանաչում եմ պարոն Յոյլպին: Այդ...

— Դուք ճանաչում էք ոչ թէ պարոն Յոյլպին, այլ լիբր, շառլատանին, գողին, խաբեբային, սրիկային, մարդասպանին,— բորբոքեց նաւաստին:— Իսկական Վան-դեր-Յոյլպը ահա սա է. միակը:

— Լսեցէք, յարգելի պարոն,— ուզեց ընդմիջել քարտուղարը:

— Ո՛չ, ներեցէք. ոչ թէ ես, այլ դուք պէտք

է լսէք ինձ, յարգելի պարոն: Ես ուզում եմ տեսնել նահանգապետին և պահանջել նրանից՝ ձեռք առնել օրինաւոր միջոցներ ձերբակալելու աւագակին և թալանւածին վերադարձնելու նրա գոյքը:

— Պահանջել, — յօնքերը կիտեց քարտուղարը, որ սովոր չէր նման տոնով խօսքեր լսել:

— Այո, պահանջել: ուժեղ թափով պնդեց Շտիւրմերը:

— Ամենից առաջ, յարգելի պարոն, հարկաւոր է, որ մէկը հաստատէ, թէ ձեզ հետ եկողը իսկական Վիլլեմ Վան-դեր-Յոյլպն է: Որովհետեւ մեզ մօտ, քաղաքումս, բաւական ժամանակ է, որ ապրում է այդ անունը կրող մի անձն, որը ամենալաւ յանձնարարականով եկաւ այստեղ և ընդունւած է մեր հասարակութեան պատւաւ որ ընտանիքներում: Իսկ ձի կը հաստատէ այդ մարդու իսկական լինելը:

Այստեղ Շտիւրմերի համբերութիւնը հատաւ և նա գոռաց.

— Ե՛ս եմ վկայում, ես:

— Դձուք, զարմացած հարցրեց քարտուղարը. իսկ ձի կը վաւերացնէ ձեր անձնաւորութիւնը:

Պաշտօնեան յաղթանակը տարած համարելով իրան ժպտաց:

— Ահա թէ ինչ. ուրեմն ձեզ հարկաւոր է, որ ստուգւի, թէ ձի եմ ես, գոռաց Շտիւրմերը: Շատ լաւ: Մենք կը գտնենք մէկին, որ չարչինե-

րի այս զգւելի որջում ճանաչելիս կը լինի «Աւրատրոսի» նաւապետին, Ֆրէդ Շտիւրմերին: Կը գտնենք մէկին, որ կը յիշի, թէ ինչպէս Ֆրէդ Շտիւրմերը ձեր թագաւորի սուզողոյ նաւակը ազատեց փորձանքից, փրկեց նրան, ճաշեց թագաւորի հետ և նրանից հրաւեր ստացաւ այցելել նրա ամրոցը առանց որեւէ ձեւականութեան:

Այդ խօսքերի վրայ քարտուղարի աչքերը լայն բացւեցին. այդ անսպասելի էր նրա համար:

— Այժմ Բատաւիայի նաւահանգստում ձրականանաւն է հերթապահութեան կանգնած. ձի է նրա հրամանատարը, հարցրեց Շտիւրմերը:

— «Էգմոնդը», Կրիւյտերի հրամանատարութեամբ:

— Շատ լաւ. քառորդ ժամից յետոյ Վիլլի Կրիւյտերին այստեղ քաշ կըրտամ. կարծեմ նրա վկայութիւնը իմ անձնաւորութեան մասին բաւական երաշխիք կըլինի ձեզ համար, պարոն քարտուղար:

— Դձուք, քաշ կտաք ծովապետին:

— Ոչ օձիքից, ի հարկէ, ծիծաղեց նաւապետին, այլ նրա նաւը իմ նաւից կապելով, ինչպէս մի անգամ քաշ տւի նրա ականանաւը, որ կառչել էր ծանծաղուտին:

— Սպասեցէք, սպասեցէք, ես հաւատում եմ ձեզ, հարկաւոր չէ ծովապետին այստեղ հրաւիրել:

—Այդ էլ լաւ է, որ մի ժամ վիճելուց յետոյ, վերջապէս հաւատացիք ազնիւ մարդուն. իսկ մի սրիկայի հաւատացել էք առանց վէճի:

—Սպասեցէք, պարոն Շտիւրմեր. դուք ծանրը դատավճիռ էք կարդում մեր գլխին. մենք սովոր չենք այդպէս արագ վճիռներ արձակել:

—Շատ ցաւում եմ, որ սովոր չէք. ուրեմն թոյլ կտամք ներկայանալու նահանգապետին:

—Դժբաղդաբար նահանգապետն այստեղ չէ, նա գնացել է մօտակայ քաղաքը. սպասեցէք երկու-երեք օր:

—Ի՞նչ, սպասել երկու-երեք օր. չէ՞ որ սրիկայ Նան Բլոկհուրդը մեր հոտը կառնի և փախուստ կըտայ:

—Բայց իմացէք, պարոն Շտիւրմեր, որ առանց նահանգապետի յամենայն դէպս այդ գործը անհնարին է վճռել:

—Առանց նահանգապետի գիտութեան չի կարելի գրպանահատին կալանաւորել:

—Դուք հարցը ուղիղ չէք դնում, պարոն նաւապետ, ասաց պաշտօնեան կարմրելով, —գողին, ապացուցւած գողին իրաւունք ունի բռնելու ամեն մի ոստիկան: Բայց դուք մի նեղանաք ինձից... ես անձնապէս կարող եմ հաւատալ Ձեզ...

—Փանօք Աստուծոյ:

—Բայց օրէնքով որոշ միջոցներ ձեռք առնելու համար այնուամենայնիւ հարկաւոր է քննութիւն կատարել, որոշ տեղեկութիւններ հա-

ւաքել: Որին դուք մեղադրում էք, ունի փաստաթղթեր...

—Գողացած:

—Այդ էլ պէտք է ապացուցել, պարոն Շտիւրմեր:

—Ապացուցել. շատ լաւ: Ես կ'ապացուցեմ: Միայն դուք մի խանգարէք ինձ գործել այնպէս, ինչպէս ես կը կամենամ:

—Ոչ միայն չեմ խանգարի, — ժպտաց քարտուղարը, ընկճւած նաւաստիի կորովից, այլ և սիրով կօգնեմ որքան կարող եմ: Բայց եթէ լսէիք իմ բարեկամական խորհուրդը, կըսպասէիք մինչև նահանգապետը վերադառնար: Նա կ'անէ այն, ինչ ես չեմ համարձակւի անձամբ անել. վախենում եմ իմ իրաւասութեան սահմանից դուրս եկած լինեմ:

—Սպասել. հը՛մ, — տատանւեց Շտիւրմերը:

Նրա գլխում մի նոր միտք յղացաւ:

—Շատ լաւ, ասաց նա քիչ մտածելուց յետոյ: Հիմա ես կերթամ ծով և կը վերադառնամ մի քանի օրից յետոյ, այն ժամանակ մենք, պարոն քարտուղար, աւելի շուտ կարող կ'լինինք համաձայնութեան գալ: Յտեսութիւն. գնանք, Վիլլեմ:

Երբ նրանք հեռացան, նահանգապետի անձնական քարտուղարը, որ նրա բացակայութեան ժամանակ փոխարինում էր նրան, ազատ շունչ քաշեց և որոշեց չըխառնել այդ գործին մինչև նահանգապետի վերադարձը. մանաւանդ որ նա-

հանգապետը բաւական մտերմացել էր Եան Բլակուէի հետ, նրան պատուաւոր հասարակութեան մէջ մտցրել:

Իսկ Շտիւրմերն ու Վիլլեմը, հասնելով ծովափ, նստան «Ալբատրոս» նաւը և ուղեւորեցին Կրակադուա:

V

«ՈՍԿԷ ՆԱԻԻ» ԳԵՐԵԶՄԱՆԸ

—Ո՞ւր ենք գնում, նաւապետ,—հարցրեց Վիլլեմը Շտիւրմերին:

—Ուր որ պէտք է,—փնթփնթաց նա, որ վատ տրամադրութեան մէջ էր նահանգապետի քարտուղարի հետ ընդհարւելուց յետոյ: Բայց երբ տեսաւ, որ Վիլլեմը այդ բանից այլայլեց, մեղմացաւ:

—Ուշք մի դարձրու իմ փնթփնթոցին, պատանի, ասաց նա երիտասարդ հոլլանդացուն, ձեռքը բարեկամաբար դնելով նրա ուսին:—Ես չարանում եմ այդ ցամաքային մկների վրայ, որոնց հետ այդքան դժւար է գործ ունենալ. մի ուղմբով պէտք է նրանց վերջ տալ: Նրանք սովոր են միշտ գործ ունենալ ոչ թէ ազնիւ մարդկանց, այլ սրիկաների հետ: Սրիկաները միշտ էլ հարկաւոր փաստաթղթերն ունեն: Իսկ ազնիւ մարդիկ, որ գրաւոր ձեռնարկութեան մասին չեն հոգում, մտածում են միայն մաքուր խղճի

մասին, սովորաբար փաստաթղթեր չեն ունենում, որովհետեւ յոյսերը աւելի դնում են իրենց գործի ճշմարտութեան վրայ, քան մի կտոր թղթի, որ ամեն մի գրագիր կարող է կեղծիքով հնարել: Ես երբէք չեմ կարողանում տանել ցամաքային այդ իշխանաւորներին. ով նրանց հետ խաղում է, միշտ էլ կը տարւի:

—Բայց դուք կատարեալ լաղթութիւն տաւրաք քարտուղարի դէմ, նաւապետ, ասաց Վիլլեմը. նա, կարծես, ձեզանից վախենում էր:

—Իրաւ, ասաց ժպտալով Շտիւրմերը, յիշելով իր տաք բացատրութիւնները քարտուղարի հետ: Բայց թողնենք մկներին իրենց բնում, ինչ ուզում են թող անեն, քանի մենք այնտեղ չենք: Գիտեմ, սիրելիս, ես ուզում եմ դիտել այն տեղը, ուր թաղած է շունը...

—Շո՞ւնը, ի՞նչ շուն,—գարմացաւ հոլլանդացին, չըհասկանալով նաւապետի պատկերաւոր արտայայտութիւնը:

—Է՛հ, դու էլ բթացար. ամեն մի խօսք պէտք է ծամել, դնել բերանդ, որ կուլ տաս. խօսքս «Ալկմահարի» մասին է: Ես եղել եմ Կրակադուա կղզիներում. քո պատմածներից ես ենթադրում եմ, թէ որտեղ կարող է թաղած լինել Ալկմահարը:

—Եւ դուք ուզում էք այժմ այնտեղ գնալ:

—Այո, պէտք է նայել տեղը, դիրքը:

—Իսկ եթէ...

—Եթէ ի՞նչ:

— Եթէ այնտեղ հանդիպենք նրանց...

— Քո կեղծ բարեկամին:

— Այո:

— Շատ պարզ է. եթէ նրանք արդէն սկսել ֆէն Ալեմահարը դուրս քաշել ջրի տակից, առանց այլևայլութեան գնդակների տարափ կը թափեն նրանց գլխին և դուրս կը քշեն այնտեղից:

— Իսկ պատասխանատուութիւնը:

— Օհօ. պատասխանատուութիւնից երբէք չեմ խուսափի. ես էլ հօ նահանգապետի բարտուղարը չեմ,— ծիծաղեց նաւապետը: Պէտք է խոստովանել, որ ես չեմ կարծում, թէ այդ անախտան Շան Բլոկհոլդը, որ իր հօր արժանաւոր գաւազն է, այդքան կարճ ժամանակում կարողացած լինի այդ գործի սկսել: Եւ գիտե՞ս ինչը կարող է արգելել նրան. բոփողերը: Նա իր կեանքում այդքան փող տեսած չի լինի: Եւ որովհետեւ նա ժառանգական խաղամու է, և չի կարող այդպէս չլինել, քանի որ այդն էլ այդպէս էր, ուստի նա այժմ տարւած է այդ կրքով:

— Գիտե՞ս ինչ է անում նա հիմա, սիրելիս, շարունակեց նաւապետը: Որպէսզի կասկածելի չը դառնայ և կարողանայ այդ ձեռնարկութիւնը գլուխ բերել, այսինքն՝ «Ոսկէ նաւը» ջրի տակից դուրս հանել՝ նա ծանօթութիւններ կլինի սկսած ամենայայտնի ընտանիքների հետ: Երեւի իջել է առաջնակարգ հիւրանոցներից մէկում, ապրում արքայազնի պարագաներում, մեծանուն ընտանիքների կանանց և օրիորդների գլուխներն է

լցնում իր պատմութիւնները առասպելական կալուածների, հարստութեան և նշանաւոր ազգականների մասին և այլն: Միւս կողմից գիշերները, օգտուելով յարմար վայրկեաններից և թուղթ խաղալու տենչից, իջնում է մութ անկիւնները, թղթախաղի բները, որ Բատաւիայում անպայման շատ կան, և այնտեղ անվերջ տարւում ու աւելի զարգացնում այդ կիրքը իր մէջ: Ահա թէ նա ինչով կը լինի զբաղւած այժմ:

— Բայց դու ի՞նչպէս վստահացար այդ մարդուն, մի՞թէ դու աչքեր չունէիր, դիմեց նա հոլլանդացուն: Հաւատացնում եմ քեզ, Վիլլեմ, որ նա Ամստերդամում ունի իր խումբը, ուր թղթախաղում տարել ու տարւել է անվերջ: Ճշմարիտն ասան, նա քեզ ոչ մի անգամ չի հրաւիրել իրենց որջը, հարցրեց Շտիւրմերը Վիլլեմին:

Վիլլեմը տատանւեց:

— Այո, մի անգամ նա հրաւիրում էր ինձ մի տեղ...

— Դէհ, տեսնում ես:

— Բայց նա չէր պնդում, նաւապետ. այնպէս...

— Լաւ, դու իմ կարծիքը այդ սրիկայի մասին չես կարող փոխել, Վիլլեմ. բո սիրտը շատ բարի է. դու նրան դեռ սրիկայ չես համարում քո մտքում: Ես այդ տեսնում եմ:

Վիլլեմը գլուխը քաշ քցեց:

Յիրաւի, Վիլլեմը դժւարանում էր համաձայնել նաւապետի խիստ վճռի հետ:

Ճիշտ է, շատ բանով հաստատուում էր նաւապետի ասածը ի մնաս Նանի, բայց փողի պայտւատիր պատահաբար կարող էր Նանի ձեռքն ընկնել: Կարող էր այնպէս պատահած լինել, որ Նանը տեսնելով է որ Վիլլեմը խեղդւել է և ինքը մի կերպ ազատւել, պոկած լինի բսակը: Որ նա Վիլլեմի անունը շահագործում է, ի հարկէ, ազնիւ բան չէ, բայց որոշ չափով ներելի է այն բարդ պայմանների համար, որ ծովապետն ի նկատի չի առնում:

Յետոյ՝ եթէ Նանը չըզիտէ Վիլլեմի ազատւելու մասին և նրա անունով սկսում է Ալկմահարը ջրից դուրս հանելու մասին մտածել, միթէ դա յանցանք է: Բոլորովին ոչ:

Չէ որ Նանը երգել էր օգնել Վիլլեմին կատարելու նրա պապի կտակը. թէև Նանը այնքան էլ սրտանց չէր ուզում օգնած լինել նաւաստիների ընտանիքներին և առհասարակ լայն հասարակական օգտաշահ գործունէութեան նւիրել Ալկմահարի ոսկիները:

Ինչո՞ւ չենթադրել, թէ այժմ էլ Նանը աշխատում է նոյն ուղղութեամբ, և ոչ սեփական շահերի համար:

Ոչ, Շտիւրմերը հազիւ թէ ճշմարիտ լինի. նա շատ խիստ է:

Այդպէս էր մտածում Վիլլեմ Վան-դեր-Յոյլար, Մինչ այդ «Ալքատրոսը» ալօսելով ծովի երեսը սլանում էր դէպի Կրակադուա կղզին:

* *

Առաւօտեան վաղ, երբ Ալքատրոսը հասաւ Կրակադուա կղզիները, Շտիւրմերը նաւի դեկավարութիւնը յանձնեց իր օգնականին, ինքը Վիլլեմի հետ միասին նստեց սրածայր և սրնթաց մակոյլն ու դիմեց դէպի անմարդաբնակ կղզիները:

Ծովը հանդարտ էր, երկինքը պարզ. օդաչափը բարձրանում էր: Ամեն ինչ լաւ եղանակ էր գուշակում:

Իսկ մակոյկը նետի արագութեամբ առաջ էր գնում. Շտիւրմերը մակոյկի յետևում դեկն էր պահում իր ձեռքում, իսկ ուժեղ և տոկուն հոլլանդացին ուժգին թափով թիավարում էր:

Մակոյկն անցնում էր ջրի վրայի ժայռերի տակով, ստորջրեայ քարքարոտների միջով:

— Դանդաղ, — ասաց նաւապետը, և ուշի ուշով նայեց չորս կողմը: Մօտենանք այն ժայռին, այդպէս. բիչ էլ. դէհ, կանգնիր. դուրս հանիր թիակները: Եթէ քո պապի պատմածները առասպել չեն, — մրմնջաց Շտիւրմերը, Ալկմահարը այստեղ պէտք է խորտակւած լինի:

— Դուք կարծում էք, — յուզւած ասաց Վիլլեմը շուրջը նայելով:

— Համոզւած եմ: Ահա այն ժայռը, որ դուրս է ցցւած ջրի միջից և որի գագաթը կարծես կացնի բերան լինի. հենց այդ ժայռին պէտք է դիպած լինի «Ոսկէ նաւը»: Տեսնում ես, այն ժայռի երեսը ծածկւած է մրով. ազատւածները, նրանց մէջ և քո պապը, դուրս են եկել ափ և

կրակ վառել: Ճիշտ է, այն օրից անցել է մի դար, բայց քարի մրոտ խանձաժքը կարող է մնացած լինել, որովհետև այստեղ անձրևներ քիչ են գալիս:

Եւ վերջապէս ահա այն ժայռը, որ ուղտի նման կախւած է ջրի վրայ և կարծես ջուր է խմում:

Այո, Ալկմահարը կամ այստեղ է և կամ ոչ մի տեղ:

— Դուք հանում էք ձեր շորերը, նաւապետ, զարմանքով հարցրեց Վիլլեմը, երբ տեսաւ, որ նա իրօք հանում է շորերը, և ուզում էք ջուրը մտնել:

— Այո, բայց երկար մի խօսիր: Լսիր ինչ եմ ասում. ես ուզում եմ իմանալ, թէ ի՞նչ կայ ջրի տակը այդ քարերի շրջանում: Դու հանգիստ նստիր մակոյկի մէջ և սպասիր ինձ: Ոչ մի դէպքում ջուրը չըմտնես, հասկանում ես:

— Լաւ, նաւապետ:

Ձտիւրմերը մի ճարպիկ շարժումով ընկաւ ջուրը և սուզեց ներքե: Անցաւ մի րոպէ, բայց նա դեռ դուրս չէր եկել. այդ բանը յուզեց Վիլլեմին. սա կարծեց, թէ նա խեղդեց և մտածելով, թէ կարող է նրան օգնել, մի ակնթարթում շորերը հանեց ու ընկաւ ջուրը:

Բայց հենց այդտեղ էլ նրա գլուխը հանդիպեց ջրի մէջ լողացող մի բանի և նրան դուրս մղեց դէպի վեր:

Դա Շտիւրմերն էր, որ դուրս էր գալիս ջրից:

— Ո՛ր սատանան դրդեց քեզ ջուրը մտնել, — լաւեց Շտիւրմերի բարկացկոտ ձայնը:

— Ես... ես կարծում էի... ես վախում էի... թոթովեց ամաչկոտ հոլլանդացին:

— Դու կարծում էիր, որ ինձ սատանաները բռնել են, հա՛. և դու եկար ինձ օգնելու: Մեծահոգութիւն: Ես անում, բայց շատ անմիտ բան է: Շատ խնդրում եմ, միւս անգամ այդպէս փորձեր չանես: Իմացիր, և մի անգամ ընդմիջո՛ւ միտըդ պահիր, որ ես փորձեա՛ծ լողորդ եմ, յամենայն դէպս քեզանից աւելի լաւ եմ ջրի մէջ ինձ դեկավարում:

Քիչ հանգիստ առնելուց յետոյ Շտիւրմերը բարեկամաբար խփեց նրա ուսին ասելով. — քո պապը, սիրելիս, առասպել չի հնարել:

— Դուք... դուք գտա՞ք «Ոսկէ նաւը», տեղից վեր թռչելով ասաց Վիլլեմը:

— Այո, այո. բայց ինչո՞ւ ես բորբոքում, հանգստացրեց նրան նաւաստին:

— Բայց, նաւապետ, ես այրւում եմ անհամբերութիւնից:

— Եւ դրա համար էլ ջուրն ընկար, հրհռաց Շտիւրմերը:

— Դուք տեսա՞ք Ալկմահարը:

— Այո, դժբախտաբար ես յատակ իջայ նաւից բաւական հեռու և չկարողացայ դիտել ինչպէս հարկաւոր է, որովհետև շունչս կտրւում

էր: Թիավարիւր քիչ առաջ, մինչև այն քարը. բաւական է. դադարիր: Ես կրկին ջրի տակն եմ գնում. բայց տես, ոչ մի դէպքում, որքան էլ ուշանամ, դու ջուրը չըմտնես: Այդ ասելով նա կրկին իրեն ձգեց ջուրը և անյայտացաւ հոլլանդացու աչքից:

Որպէսզի ժամանակը մեռցնէ և միևնոյն ժամանակ իմանայ, թէ Շտիւրմերը որքան ժամանակ կարող է ջրի մէջ մնալ՝ Վիլլեմն սկսեց վայրկեանները համարել: Անցաւ եօթանասուն, ութսուն... իննսուն վայրկեան. Վիլլեմն չըկարողացաւ համբերել. միթէ մարդը կարող է երկու ըսպէի չափ ջրի տակ մնալ առանց շունչ քաշելու, մտածում էր նա. Շտիւրմերն անպայման խեղդւեց. հաւանօրէն նա խճճւեց խոտերի մէջ և չի կարողանում դուրս գալ:

Ամենալաւ մարդն աշխարհումս, որին ես սիրեցի, ինչպէս կարող էի սիրել հարազատ ծնողիս, գուցէ այստեղ մի քանի քայլ ինձանից հեռու կուռնէ մահւան դէմ, իսկ ես ձեռքերս ծալած նստել եմ մակոյկում: Ծիշտ է, նա արգելեց ինձ ջուրը մտնել. բայց... բայց միթէ ես պէտք է նրան կուրօրէն հնազանդւեմ: Գուցէ նրա փրկութիւնը ինձանից է կախւած, իսկ ես սպասում եմ...

Հարիւր... հարիւր հինգ... հարիւր տասը վայրկեան...

Նա այլևս չկարողացաւ դիմադրել իր զգացմունքի բուռն մղումին և մեծ թափով նետուեց

ջուրը, այնպէս որ շուտով հասաւ յատակին և սկսեց չորս կողմը նայել, Շտիւրմերին փնտրել:

Նա մեծ զարմանքով յատակի վրայ տեսաւ «Ալիմահար» նաւը, որին այնքան փափագով նա փնտրում էր:

Սակայն չկար Շտիւրմերը: Մինչ այդ նա զգաց մի առարկայի ստւեր և երբ յետ նայեց, տեսաւ «Ակուլա» ձկան: Սարսափով բռնւած՝ նա բնագդարար ձեռքերը ուժգին թափով շարժեց և վեր բարձրացաւ:

Ձուկն սկսեց հալածել նրան. այդ ծովային վագրը, կարծես, հասկանալով, որ Վիլլեմն ուզում է մակոյկին հասնել, աշխատում էր նրա առաջը կտրել:

Այն պահին, երբ ձուկն իր յոգնած ու անձար որսին պատրաստ էր կլանել, մի ոյժ բաժանեց այդ երկուսին. Վիլլեմը դուրս նետուեց, իսկ ձուկը գալարումներով ցած իջաւ:

Դա Շտիւրմերն էր, որ դանակի մի հարւածով ձկան փորն էր թափել, իսկ միւս ձեռքով Վիլլեմին դէպի մակոյկն էր տանում՝ բռնած նրա ուսից:

Շտիւրմերն այլևս չըյանդիմանեց պատանուն, որ ամօթից և վախից կարմրել, կրակ էր կտրել:

Նա պատմեց, որ տեսել է Վիլլեմին ծովի յատակում հենց այն վայրկեանին, երբ ձուկը յարձակւել է նրա վրայ. եղել է Ալիմահարի մէջ և այնտեղից բերել է մի բուռն ոսկի, որը ցոյց տուեց Վիլլեմին:

Աւելորդ է պատմել, թէ որքան ուրախացան այդ երկու բարեկամները, և արագօրէն նաւակը թիավարելով դիմեցին դէպի իրենց նաւը, դէպի «Ալբատրոսը»:

VI

ԵՐԵՍ ԱՌ ԵՐԵՍ

Շտիւրմերը վերադարձաւ Բատաւիա և մըտաւ նահանգապետի դիւանատունը: Այս անգամ ամենայն հեշտութեամբ նա ընդունելութիւն գըտաւ: Նահանգապետը դեռ չէր վերադարձել. նըրան ընդունեց քարտուղարը, որ և դիմեց նրան սիրալիւր հարցով:

— Գալուստներդ բարի, նաւապետ. ի՞նչպէս են ձեր գործերը: Ո՞ւր գնացիր:

— Գտայ այն տեղը, ուր խորտակւել է «Ալկմահարը»:

— Եւ ի՞նչ:

Նաւապետը պատասխանի փոխարէն գրպանից հանեց մի բուռն ոսկի և թափեց սեղանի վրայ:

— Այդ ի՞նչ է, հարցրեց զարմացած պաշտօնեան, տեսնելով հին դրամներ:

— Ոսկի է, — կարճ պատասխանեց նաւաստին: — Ո՞րտեղից:

— Ալկմահարի միջից:

— Դուք... դուք գտել էք «Ոսկէ նաւը»:

— Ինչպէս տեսնում էք, — ծիծաղեց նաւապետը և փողը հաւաքեց ու գրպանը լցրեց:

— Այդ անհնարին, այդ չլսած բան է:

— Ի՞նչ պատճառով:

— Բոլորը կասկածում են այդ գանձի գոյութեան մասին:

— Մարդիկ շատ բանի համար են կասկած յայտնում, չկամենալով մի քիչ մտածել. նշանակութիւն չունի այդ:

— Եւ դուք... դուք ի՞նչ աստեղ:

— Ոչ միայն ի՞նչ, այլ և, ինչպէս տեսնում էք, այդ բանի համար ապացոյց էլ բերի:

— Կեցցէք. ի՞նչ դրութեան մէջ է Ձեր միւս գործը:

— Այսինքն:

— Կարող էք ապացուցել, թէ այն պատանին, որին դուք հովանաւորում էք, իսկական Վիլլեմ Վան-դեր-Յոյլան է: Մի նեղանաք, նաւապետ, գործը բարդանում է: Բանը նրանումն է, որ ձեր հակառակորդն էլ իր իրաւունքներն է առաջադրում. նա պահանջում է, որ թէ ձեզ և թէ ձեր պատանուն՝ որպէս կեղծարարների բանտ տանենք, դատի ենթարկենք:

Շտիւրմերը բարկութիւնից հայոյանքի տառափ թափեց պաշտօնեայի գլխին, որ չի կարողանում իսկականը կեղծից գանազանել:

Վերջապէս քարտուղարը յանձն առաւ երկուսին էլ՝ թէ իսկական և թէ կեղծ Յոյլան, նահանգապետի դիւանում իրար ներկայացնել,

ուչ պաշտօնական ձևով, որ երես առ երես խօսեն, գոցէ հնար լինի իսկականը որոշել:

Երկու կողմից համաձայնութեան եկան և այդ տեսակցութիւնը նշանակեցին միւս օրը:

Պատասխանելով քարտուղարի մի շարք հարցերին, Շտիւրմերը ի միջի այլոց ասաց, թէ պատանի Յոյլպը ինչ նպատակի է գործադրելու այդ գանձը, եթէ նրան յաջողի ջրից հանել այն. նրա միակ նպատակն է հասարակական բարիքների նւիրաբերել ամբողջը:

Քարտուղարի խօսքերից յայտնի եղաւ, որ կեղծ Յոյլպը, այսինքն Եան Բլոկհուիզը խոստացել է գանձի կէս մասը Հոլլանդական կառավարութեան նւիրել. այդպիսով նա յոյս ունէր կառավարութեան օժանդակութեամբ իր կեղծ դրութիւնը ծածկել և ընկճել հակառակորդին:

Երբ Շտիւրմերը վերադարձաւ իր նաւը, — Վիլլեմին այնտեղ չըգտաւ: Նրան յայտնեցին, թէ Վիլլեմը դուրս եկաւ ծովի ափը մանգալու, այնտեղ պատահեց մի երիտասարդի, որի հետ ուղևորւեց քաղաք:

Քաղաքում Շտիւրմերը հանդիպեց իրենց ենթասպաներից մէկին՝ Շերվուդին, որը յայտնեց, թէ տեսել է Վիլլեմին սևաչեայ և շքեղ հագնւած մի երիտասարդի հետ «Ամերիկական բարը» գնալիս:

Շտիւրմերը վերցնելով Շերվուդին իր հետ դիմեց այդտեղ, սակայն այդ շէնքի դուռը փակ էր:

Պատահամբ մի չինացի, որին Շտիւրմերը լաւ վարձատրեց, պատմեց, թէ նրանց փնտրած մարդը հարբած դրութեամբ իր ընկերոջ թւին յենւած մտաւ Կան-Սինգի օպիումի ծխարանը:

Չինացու նկարագրութիւնից բաւական պարզւեց, որ Վիլլեմին օպիումի ծխարանը տանողը Եան Բլոկհուիզը կարող էր լինել: Այդ ծխարանը յայտնի էր որպէս սրկանների և ամեն տեսակ գողերի ու շողակրատների վայր: Այն միտքը, թէ Եան Բլոկհուիզը կարող էր Վիլլեմին խաբէութեամբ տարած լինել՝ նրան կորցնելու նպատակով, աւելի ու աւելի հաստատուեց և Շտիւրմերին ձգեց անհանգիստ դրութեան մէջ:

Նա խոստացաւ չինացուն առատ վարձատրել, եթէ սա հարկ եղած ժամանակ իշխանութեան առաջ վկայէ և ասէ այն ամենը, ինչ տեսել ու լսել է, իսկինքը Շերվուդի հետ գնաց ծխարանը:

Ծխարանի տէրը, որ մի խորամանկ ծերունի էր՝ ազգով չինացի, երկար ժամանակ չէր ուզում յայտնել իսկութիւնը: Վերջը սպառնալիքի և առատ վարձատրութեան ազդեցութեան տակ և առատ վարձատրութեան ազդեցութեան տակ ասաց, թէ, իրաւ, նրա մօտ եղել են երկու երիտասարդ, մէկին ինքը ճանաչում է, որը նրա մշտական այցելուներից է. դա սևաչեայ, թխահեր մի երիտասարդ է. կանչում են նրան Վան-հեր մի երիտասարդ է. կանչում են նրան Վան-հեր-Յոյլպ. միւս ընկերը շէկ և բարձրահասակ մի գեղեցիկ երիտասարդ էր. սա առաջինին կանչում էր Եան:

— Եէկ տղան կարծես հարբած լինէր, շա-

ըրունակեց պատմել ծխարանի տէրը. ընկերոջ ստիպումով երկու անգամ այստեղ ծխեց, բոլորովին գոյնը փոխեց, դեղնեց. ես նոյնիսկ վախեցայ, թէ նա կարող էր այստեղ մեռնել, և այն ժամանակ իմ ծխարանը կըքանդէր ոստիկանութիւնը, ուստի խնդրեցի սե տղային, որ այստեղից շուտ հեռանան: Նրանք կառք նստան և գնացին գետաբերանի նաւահանգիստը:

Շտիւրմերը մի բուռն փող տալով ծխարանի տիրոջը, գնաց գետաբերանը: «Ո՛ր կարող էր տանել այդ սրիկան անմիտ և դիւրահաւատ պատանուն», մտածում էր նա: Բախտի բերմամբ նա այդտեղ հանդիպեց իր ծանօթներից մէկին, որը պատմեց, թէ տեսել է երկու երիտասարդի, որոնցից մէկը ըստ երևոյթին կամ հիւանդ պէտք է լինէր, կամ հարբած. միւսը զրան դրել է չինական մի նաւակի մէջ և ճանապարհ ձգել. այդ նաւակը շատ կասկածելի էր երևացել նրա աչքին:

— Ուրեմն նրան փախցրել են, — հառաչեց Շտիւրմերը, որի սիրտը լի էր դառն կսկիծով:

Որովհետեւ գիշերը շուտով վըայ էր հասնելու, հետևաբար նրան փնտրելու ամեն մի փորձ անօգուտ պիտի անցնէր, ուստի Շտիւրմերը հաշտեց այն մտքի հետ, թէ Վիլլեմ Վանդեր-Յոյլպը անհետ կորել է:

* *

Միւս օրը առաւօտեան Շտիւրմերը մոայլդէմքով ենթասպայ Շերվուդի և մի քանի մարդ-

կանց ուղեկցութեամբ մտաւ նահանգապետի դիւանատունը:

Քարտուղարը յայտնեց, թէ Վիլլեմ Վանդեր-Յոյլպը վաղուց այդտեղ է և սպասում է նրանց, և պահանջեց որ միւսն էլ ներկայ լինի:

Շտիւրմերն ասաց, թէ իր պաշտպանութեան տակ առած մարդը չկայ:

Եանը այդ լսելով առաջ եկաւ ասելով — ես ձեզ ասում էի, պարոն քարտուղար, թէ խաբերան չի համարձակւի իմ առաջ դուրս գալ, որովհետեւ ամենքն իսկոյն կըհասկանային նրա կեղծ դրութիւնը:

— Դո՛ւ, խաբեբայ, դո՛ւ, մարդասպան, գոռաց Շտիւրմերը: Է՛յ, տղայք, եկէ՛ք այստեղ, կալանաւորեցէ՛ք այդ աւազակին:

— Այդ ի՞նչ իրաւունք է, — որ դուք գործ էք դնում, նաւապետ, զայրացած խօսեց պաշտօնեան:

— Նա թունաւորեց այն պատանուն, — շարունակեց Շտիւրմերը, — և անզգայ դրութեան մէջ չինական աւազակային մի նաւով դէպի ծով ձամբեց: Ահա վկաները, որ ամեն ինչ կըպատմեն ձեզ. և ինչո՞ւ համար են վկաները: Դուք նախ եցե՛ք այս աւազակի դէմքին, և այդ բաւական է որ համոզւիք, թէ նա մարդասպան է:

Քարտուղարն ակամայ նայեց Եանի դէմքին:

— Պարոն Վանդեր-Յոյլպ, այդ ի՞նչ պատահեց ձեզ, — հարցրեց նա:

— Ի՞նչ... սիրտս խառնւում է... ջուր...
օ՛ր...

Թւում էր թէ Եանը ուշաթափ է լինում: Գարտուղարը, որ կանգնած էր Եանի մօտ, ուզեց նրան բռնել և պաշտպանել: Եանը օգտուելով ուրիշների շփոթութիւնից, մի հարւած էլ տւեց քարտուղարի ճակատին ու ճարպիկ շարժումով մողեսի նման դռնից դուրս սողաց ու անհետացաւ:

Ծառաները վազեցին յետևից, բայց նա անյայտացաւ: Բատաւիայի ամբողջ ոստիկանութիւնը ոտքի ելաւ նրան բռնելու, բայց Եանը չկար: Կարծես գետինը ճեղքւել ու նրան կլանել էր: Այդ բանը շփեցուցիչ տպաւորութիւն թողեց Բատաւիայի ընտիր հասարակութեան վրայ, որ գրկաբաց ընդունել էր Եանին իր մէջ...

Մեծ անհանգստութիւն և հոգս պատճառեց այդ դէպքը նաև քարտուղարին, որը երկար ժամանակ մտածում էր, թէ ինչ պատասխան է տալու նահանգապետին՝ աւագակին ձեռքից բաց թողնելու համար:

VII

ՄԷԿԸ ԳՏՆԻՍԾ Է

Եաւա կղզում, դեռ հոլլանդական տիրապետութիւնից առաջ, բնիկ ժողովուրդը մալայեան

ցեղից պաշտում էր մի կրօն, ըստ որի իրենց աստծուն զոհ էին բերում մարդկանց: Հոլլանդական կառավարութիւնը՝ տիրելով կղզուն՝ վերջ տւեց մարդկային զոհաբերութիւնն ընդունող այդ կրօնին: Եւ այդ օրից շատ ու շատ ժամանակ էր անցել:

Ճշմարիտ է, երբեմն-երբեմն լսւում էին, թէ կղզու խուլ անկիւններում, որ դեռ անմատչելի էին եւրոպացիներին, կառարում էին նման ծէսեր ու սովորութիւններ, թէ բնիկ ժողովրդի մէջ դեռ կան «ռաջա» կոչւած կրօնաւոր իշխանները կամ կրօնապետները, որ իշխում են տգէտ ու մոլեռանդ ամբոխի վրայ և վառ պահում նրանց մէջ այդ մարդակեր սովորութիւնը, բայց ոչ ոք չէր հաւատում այդ լուրերին:

Պաշտօնապէս յայտարարւած էր, թէ այդ պաշտամունքը ոչնչացած է:

Ահա մի խումբ մարդիկ ստուերների նման անցնում են խուլ անտառով: Չորս ուժեղ երիտասարդներ ուսերի վրայ տանում էին մի գերան, որի վրայ տարօրինակ մի մեծ փաթթոց է կապած: Դրանց յետևից տանում են երկու պատգարակ. պատգարակներից վերջինը աչքի է ընկնում իր գեղեցիկ ոսկեզօծ տեսքով. նրա վրայ նստած է մէկը, որ իր արտաքինով խիստ տարբերում է միւսներից և ինչ-որ հրամաններ է արձակում. երկրորդ պատգարակի վրայ նստած ծերունին ի կատար է ածում նրա հրամանները:

Վերջապէս այս շքերթը կանգ է առնում անտառի մէջ մի բաց տեղում:

Վառում են խարոյկներ և բարերից կրակի վրայ սեղանանման օճաղ են կազմում:

Կատարում են մի շարք տարօրինակ ծէսեր, աղօթքներ ու երգեր: Քրմապետի հրամանով այն գերանը, որի վրայ մեծ փաթթոցն էր, մի ծայրով թաղում են գետնի մէջ. ապա ինքը՝ քուրմը սուր դանակի հարւածով կտրում է փաթթոցի պարանները: Նրա միջից ցած է գլորւում շիկահեր, բարձրահասակ մի երիտասարդ:

Դա մեզ ծանօթ Վիլլեմ Վան-դեր-Յոյլան էր: Նրան պատրաստում են զոհ բերել իրենց աստծուն: Զոհաբերութիւնը սովորաբար կատարում է արևածագին: Ամենքն սպասում են այդ վայրկեանին:

Վիլլեմի դառնութեամբ լի դէմքը ուղղւած է դէպի երկինք. բայց երկինքը լուռ է...

* *

Կէս գիշերից քիչ առաջ նոյն անտառով գնում էր մարդկանց մի այլ խումբ:

Նրանք մի բանի օր էին գնում էին անտառի նեղ կածաններով, անծանօթ տեղերով: Այսօր ամբողջ օրը առանց դադար առնելու քայլում էին:

Ամենքից առաջ գնում էր մի հսկայ տղամարդ և միւսներին ճանապարհ բաց անում. նա ոտքից մինչև գլուխ զինւած էր:

Դա նաւապետ Շտիւրմերն էր:

Նաւապետի հետ հաւասար գնում էր ճարպիկ, արագաշարժ ու վայելչակազմ մի աղջիկ, համարեա կիսամերկ. նրա սև մազերը լայն փուածքով ցած էին իջնում և ծածկում մերկ ուսերը: Աչքերը վառւում էին տենդային կրակով, իսկ շրթունքները սպրդնել էին յուզմունքից ու յոգնածութիւնից:

Նրանց հետևում էին մի բանի նաւաստիներ և Բատաւիայի ոստիկաններից մէկը:

Բոլորն էլ խիստ յոգնել էին. նաւապետը հրաման տւեց կանգ առնել և քիչ հանգստանալ: Ամենքն էլ փուեցին գետնին: Միայն աղջիկը ոտքի վրայ մնաց:

— Շտապէ՛ք, նաւապետ, շտապէ՛ք, ասում էր աղջիկը. այսօր վերջին գիշերն է. եթէ ուշանանք, Վիլլեմին կենդանի չենք գտնի:

— Մենք բոլորս ուժասպառ ենք եղել, Սամվաթա, ասաց Շտիւրմերը. մարդիկ հազիւ բաշտեն տալիս իրենց ոտքերը. եթէ կարողանայի մենակ ազատել նրան բո ազգակիցների ձեռքից...

— Նրանք իմ բարեկամը չեն, այլ ոխերիմ թշնամին, պատասխանեց աղջիկը ոտքը խփելով գետնին. նրանք սպանեցին իմ հօրը, որ սպիտակ էր, ձեր ցեղից: Այժմ էլ ուզում են սպանել Վիլլեմին, այդ բարի ու սիրելի տղային:

Օհ, նաւապետ, եթէ իմանայիք, թէ որքան եմ չարչարւել, որպէսզի կարողանամ հասկանալ թէ ինչ էր ուզում ինձանից Վիլլեմը. չէ՞ որ իմ

հօրը սպանեցին այն ժամանակ, երբ ես երեխայ էի և չկարողացայ նրա լեզուն սովորել: Իսկ Վիլլեմը ոչ մի խօսք չըզիտէ մեր լեզուով:

Ես օգնեցի նրան փախչել. բայց այս շները նրան կրկին բռնեցին. նա պաշտպանւում էր առիւծի նման. իր ձեռքերով խեղդեց նրանցից երեքին:

Սամվաթան այնպիսի հիացմունքով էր պատմում Վիլլեմի քաջագործութեան մասին, որ պարզ ցոյց էր տալիս, թէ նա ջերմ սիրով կապւած էր այդ տղայի հետ:

Շտիւրմերի հազար ու մի փորձութեան բովից անցած այդ մարդու ուշադրութիւնից չէր կարող խուսափել այդ բանը և նա գլուխը շարժելով փնթփնթաց ինքն իրան.

— Հետաքրքիր է, թէ ինչով կը վերջանայ այս պատմութիւնը...

— Երբ մենք նորից հանդիպեցինք. շարունակեց աղջիկը, Վիլլեմը արմաւենու տերևի վրայ իր արիւնով «սրբազան» գրեր դրոշմեց. ես հասկացայ, որ այդ գրերը մեծ «գօրութիւն» ունին և կարող են նրան փրկել և ինձ էլ ազատ պահել ամեն շարիքից:

— Խեղճ աղջիկ, մըմնջաց Շտիւրմերը. կարծում է, թէ այդ գրերը առանձին գօրութիւն ունին որպէս թալիսման. այն ինչ Վիլլեմը պարզ նամակ էր գրել ինձ և յայտնել իր վտանգաւոր դրութեան մասին:

— Այդ սրբազան գրերը դրի ծոցս և ճանա-

պարհ ընկայ. որպէսզի մարդկանց չըհանդիպեմ՝ գնում էի անտառի ամենավտանգաւոր տեղով. փոխէի, որ ոչ մի գիշակեր կենդանի ինձ չէ: Մնասի, քանի այդ գրերը ծոցումս էին: Վերջապէս հասայ ձեր հսկայ կախարդական քաղաքը:

— Միթէ Բատաւիան այդքան մեծ և կախարդական քաղաք է, ժպտալով հարց տւեց Շտիւրմերը, նկատելով կիսավայրենի աղջկայ միամտութիւնը:

— Այո, մեծ և կախարդական քաղաք է Բատաւիան, պնդեց աղջիկը աւելի շեշտելով: Ես գիտեմ, որ դու Լարոդ ես Վիլլեմին ազատել. գնանք, նաւապետ, բաւական է հանգստանալ:

Սակայն ոստիկանութեան պաշտօնեան ուժից ընկել էր և առաջ գնալ չէր կարողանում. որոշեցին նրան թողնել այդտեղ, և, որպէսզի մասամբ անվտանգ մնայ, խորհուրդ տւին բարձրանալ ծառը և սպասել այդտեղ նրանց վերադարձին:

— Շարժեցէք, տղերք, քանի ուշ չէ, ասաց Շտիւրմերը և առաջ ընկաւ:

* *

Հարաւային արևի կիզիչ ճառագայթները բոցավառեցին երկինքը:

Այդ փառաւոր տեսարանին էր սպասում ըզրմապետը, որ բնութեան չքնաղ գեղեցկութեանը զոհ բերէ մարդ-արարածին, նրա արիւնով բծաւորէ այդ անբիծ մաքրութիւնը:

Նա՞ ձախ ձեռքով բռնած Վիլլեմի ճակատը՝ աջ ձեռքով շիկացած երկաթը մօտեցրեց նրա աջ աչքին:

Դեռ երկաթը չէր հասել աչքին, երբ լսեց մի շառաչիւն, և քրմապետի աջ ձեռքը շիկացած երկաթի հետ պոկւեց նրա մարմնից և թռաւ մացառուտների մէջ:

Դրան հետեւեց համազարկերի շաչիւնը և վայրկենաբար մաքրեց բատտակներից զոհաբերութեան սիւնը, որից Վիլլեմն էր կապւած:

Թշնամին սակայն ուշքի եկաւ և հեշտութեամբ տեղի չըսւեց. սկսեց մի կատաղի կռիւ լաւ զինւած եւրոպացիների և բատտակների միջև, որը մի քանի րոպէ միայն տևեց: Կատարելագործւած եւրոպական զէնքը տեսաւ իր գործը:

Հսկայ նաւապետը սիւնի մօտ տեղ բռնելով՝ անվեհեր արիութեամբ յետ էր տալիս թշնամու յարձակումը, որը ուզում էր սիւնին կապւած զոհին կտոր-կտոր անել:

Բատտակների դիակներից մի բլուր կազմւեց սիւնի մօտ: Վերջապէս միսները ընկճւած ցրւեցին անտառի մէջ:

Յաղթողների ձեռքը գերի ընկան վիրաւորւած քրմապետը, ռաջան, նրա կիներ և մի քանի քուրմեր:

Սակայն ո՞վ ազատեց Վիլլեմին. Սամվաբան, որը, կռիւ բորբոքւած բոպէին վազեց դէպի սիւնը և քանդեց Վիլլեմի կապերը:

Վիլլեմը ուշագնաց վայր ընկաւ. Սամվաբան գրկեց նրան, գլուխը դրեց իր ծնկան. անվերջ համբուրում էր և իր շնչով կենդանութիւն տալիս սպրդնած ու սառը դէմքին:

— Ուշքի եկ, ուշքի եկ, իմ տէր, — ասում էր աղջիկը և համբուրում Վիլլեմի սառն աչքերը:

Վիլլեմը կարճ ժամանակից յետոյ ուշքի եկաւ: Մի շաբաթից յետոյ Շտիւրմերի փոքրիկ խումբը գերիների հետ միասին ողջ-առողջ հասաւ Բատաւիա:

Նաւաստիների յայտնւելը քաղաքի ազգաբնակութեան մէջ անսովոր իրարանցում առաջ բերեց. նրանց դիմաւորեցին ովացիաներով:

Մեծ յարձակման ենթարկւեց կառավարութիւնը առաջադէմ թերթերի կողմից, առանձնապէս նահանգապետն ու նրա քարտուղարը՝ Թոյլ հսկողութիւն ունենալու պատճառով բնիկների վրայ, որոնք դեռ շարունակում են մարդկային զոհեր մատուցել՝ դրդւած վայրենի բնազդներից:

Խիստ քննադատուում էր քարտուղարը՝ դէպի Վիլլեմը ցոյց տւած իր համարեա թշնամական իերարբերմունքի համար: Ոստիկանութիւնը դատապարտում էր իր թուլութեան համար, որ չէր կարողանում գտնել Եան Բլոկհուիզին:

Վիլլեմն ի նշան երախտագիտութեան առատօրէն վարձատրեց իրան ազատող խմբին և ապահովացրեց նրանց ընտանիքները:

Նա փողի պակասութիւն չէր քաշում, որովհետև նրա նոտարը արդէն հասկացել էր իր

սխալը և նրա դրամագլուխը վերածելով շահաւէտ ակցիաների յաջողացրել էր մեծ գումարներ ստանալ:

Վիլլեմը վարձատրեց և այն ոստիկանին, որ ճանապարհին յոգնածութիւնից ծառն էր բարձրացել:

Շտիւրմերը և նրա խումբը այնքան ազնիւ գտնւեցին, որ այդ մասին ոչ ոքի չը պատմեցին, որպէսզի այդ ոստիկանն ևս վարձատրութիւն ստանայ իր մեծաւորից և առհասարակ բարձրանայ իր պաշտօնի մէջ:

Այսպիսով ազատւեց Վիլլեմ Վան-դեր-Յոյլպը: Եւ երբ Շտիւրմերի հետ կրկին մտան «Ալբատրոս» նաւը, նրանց հետ էր նաև Սամվարան, որից Վիլլեմն ուխտել էր յաւիտեան չը բաժանւել:

VIII

Շտիւրմերը իր դերի մէջ էր. նա վաղօրօք տեսել էր ամեն պատրաստութիւն, ձեռք էր բերել անհրաժեշտ մեքենաներն ու վարպետներ՝ «Ոսկէ նաւը» ծովի յատակից վեր բարձրացնելու համար:

Մի առաւօտ մեծ ժողովուրդ էր հաւաքւել նաւահանգստում՝ ճանապարհ դնելու մեր արկածախնդիր ձեռնարկուններին:

Ալբատրոսը ուղևորւում էր դէպի Ոսկէ նաւի խորտակւած տեղը:

Այդտեղ էր և Սամվարան:

— Սովորի՛ր մեր լեզուն, Սամվարա, մինչև կը վերադառնամ,—ասաց Վիլլեմը և սեղմելով նրա ձեռքը մտաւ նաւը:

Վիլլեմը որոշել էր Սամվարային իր հետ Հոլլանդիա տանել. բայց դրա համար հարկաւոր էր, որ աղջիկը սովորէր հոլլանդական լեզուն. բացի դրանից Վիլլեմը ցանկանում էր, որ Սամվարան կրթութիւն ստանար, մանաւանդ որ նա դեռ փոքր էր, ընդունակ սովորելու. մի խօսքով Վիլլեմը կամենում էր այդ կիսավայրենի աղջկան հոգով-մտքով եւրոպացի դարձնել:

Այդ պատճառով նա Սամվարային տւել էր մի կրթւած ընտանիք, ուր նա ապրում էր և սովորում մեծ եռանդով:

Երբ Ալբատրոսը ափից բաւական հեռացել էր, Շտիւրմերը յանկարծ յիշելով անցած դէպքը, խնդրեց Վիլլեմին պատմել իրեն, թէ նրան ինչպէս էր խաբել Եան Բլոկհուիզը և ձգել բառտակների ձեռքը:

— «Երբ դուք այն առաւօտը նահանգապետի մօտ գնացիք, սկսեց Վիլլեմը, ես նաևից հեռացայ քիչ թարմանալու համար: Միտք չունէի հեռու գնալու, քանի որ ամեն ըրպէ՛ դուք կաւոյդ էիք վերադառնալ, և ես հարկաւոր կը լինէի ձեզ:

«Ըստ երևոյթին Եան Բլոկհուիզը սպասում էր ինձ, որովհետև հենց որ ափ դուրս եկայ, նա կարծես գետնի տակից բուսաւ իմ

առաջ: Գրկաբաց վազեց դէպի ինձ, փաթաթեց վզովս. լաց էր լինում և ուրախանում, ոո ես կենդանի եմ. համբուրում էր, անվերջ համբուրում: Նրա համար իմ կենդանի մնալը և դարմանալի էր և անչափ ուրախութիւն էր պատճառում:

«Պատմեց, թէ մեր նաւի խորտակման ժամանակ նա տեսել էր, որ ես խեղդւում եմ, ուզեցել էր ինձ ազատել, այդ ժամանակ մի հարձած երկուսիս էլ ուշաթափ է արել: Ապա նա ուշքի է եկել, նորից ուզեցել է ջուրն ընկնել ինձ ազատելու համար, բայց ձեռք ու ոտքը կապել են և թոյլ չեն տւել:

«Վերջապէս ինքը մի կերպ ազատւել է և ափ դուրս եկել. իր մօտ ոչ մի կռպէկ չի ունեցել, երկար ժամանակ քաղցած թափառել է, ապա չնչին վարձով ծառայութեան է մտել, ուր սարսափելի չարչարելիս են եղել նրան:

«Նա անչափ ուրախանում էր իմ ազատութեան համար, որ չեմ կարող պատմել: Իմ ազատւելը իր ազատւելուց աւելի էր գնահատում: Վերջապէս, ասում էր, երկուսս էլ ազատւել ենք, հիմա կարող ենք մեր նպատակին հասնել. ջրի տակից կը հանենք «Ոսկէ նաւը»: Վիլլեմ, դու կը կատարես քո նախնիքների կտակը... ապա մենք միասին կը գնանք սովորելու. համալսարան կը մտնենք, ժամանակին ձեռք կը բերենք մի մի մասնագիտութիւն և մարդկութեան համար շատ օգտակար կը լինենք:—Երբ ես

յայտնեցի, որ կորցրել եմ և՛ մօտիս փողը, և՛ կտակը իր ծրագրով, թէ մի մարդ է դուրս եկել, որ իրան անւանում է Վիլլեմ Վան դեր-Յոյլպ, ուզում է տիրանալ իմ ամբողջ կարողութեան, նանը կատաղեց, փրփրեց, իրան ձեացրեց այնպիսի դրութեան մէջ, որ ես կարծեցի, թէ կաթլածահար կըլինի, այնքան անսպասելի էր համարում այդ իրեն համար:

«Ապա նա որպէս թէ ուշքը հաւաքելով կարողացաւ յիշել, թէ ով կարող էր լինել այդ կեղծ խաբեբան:—Դա այն սևամազ նաւաստին կըլինի, ասաց նա, որ հենց նաւում քո յետևից էր ման գալիս. ես մի քանի անգամ նկատել էի: Մի օր էլ քո բարձի մօտից հեռացրի նրան: Նա էլ մեղ էր քո բարձի մօտից հեռացրի նրան տեսայ այստեղ, Բատաւիայում, մի ջրեղ կառքով անցնելիս, ըստ երեւոյթին սեփական. նրան ռոտեղից է այնքան փող, որ իր սեփական կառքը ունենայ, և նա, երեկւայ նաւաստին, անչափ ջրեղ էր հագնւած: «Եւ նա այդ ամենը պատմում էր այնքան բնական, այնքան անկեղծ, որ ես չէի կարող չը հաւատալ:

«Նա ստիպեց ինձ գնալ և գտնել այդ սրիկային. այդ նպատակով դիմեցինք նրա ծանօթ փաստաբանին խորհուրդ հարցնելու համար. նրան տանը չը գտանք. նա գնացել էր «Ամերիկական բարը» գլխաւոր դատախազի հետ խորհրդակցելու:

«Մենք էլ գնացինք «բար»։ Այդտեղ եանը զովացուցիչ մի խմիչք առաջարկեց ինձ։ Երբ խմեցի, կարծես գլխիս մի հարւած տւին. չէի կարողանում հասկանալ, թէ ինչ է կատարւում։ Յիշում եմ միայն, որ ես խնդրում էի Եանին ինձ մեր նաւը տանել, բայց նա փոխանակ նաւը տանելու՝ փողոցից փողոց էր քաշ տալիս ինձ։

«Թէ ուր էինք մենք, չը գիտէի. մութ կերպով յիշում եմ մի կիսախաւար սենեակ, դեղին երեսով մարդկանց։ Այդտեղ ինձ ծխել տւին, կարծեմ, օպիում, իմ ուշքը գնաց։ Թէ ինչ եղաւ այնուհետեւ — չը գիտեմ։

«Երբ ուշքի եկայ, տեսայ ձեռք ու ոտքս կապած, չինական մի կեղտոտ մակոյկի մէջ։ Ոյժ գործ դրի և ձեռքերիս կապերը կտրտեցի։ Մակայն մի քանի մարդիկ յարձակւեցին վրաս։ Ես ուզում էի ինձ ջուրը ձգել, բայց նրանք պահում էին։ Սկսեցի աղաղակել, օգնութիւն կանչել։ Մալայեան մի մակոյկ մօտենում էր մեզ. երևի օգնութեան էր գալիս։ Զինացիք նրան չէին թողնում մօտ գալու։ Այդ պահին գլխիս խփեցին, ես նորից ուշքս կորցրի։

— Այդ մալայեան մարդուն մենք պատահեցինք, և նրանից իմացանք, թէ ովքեր են եղել քեզ փախցնողները, — ասաց Շտիւրմերը։

«Երբ ես ուշքի եկայ, շարունակեց Վիլլեմը, գիշեր էր և մակոյկը մօտեցել էր ասիին. ինձ դուրս քաշեցին և տարան փակեցին մի խրճիթի մէջ։ Մի քանի օր ֆնացի այդտեղ քաղցած. եր-

բեմն գալիս ու ծեծի էին ենթարկում ինձ։

«Յետոյ ինձ տարան երկրի խորքը. թէ որքան ժամանակ տևեց այդ ճանապարհորդութիւնը, չեմ յիշում, ես համարեա խելակորոյս էի եղել։

«Քիչ հանգստացայ, երբ տեղաւորեցին բաւտակների մի գիւղում. այդտեղ ծանօթացայ Սամվաբայի հետ։ Որոշել էին, որ նա ցերեկները հսկէ ինձ և կերակրէ։

«Շուտով տեսայ, որ այդ աղջիկը շատ բարեհոգի է, նա ցաւակցում էր ինձ և խնամում մօր պէս։ Նրա օգնութեամբ ուզեցի փախչել։

«Ինչպէս գիտէք, փախուստս չը յաջողեց, բայց փրկեց ինձ։ Բաւտակները ամիսը երկու անգամ զոհաբերութիւն են կատարում իրենց աստծուն։ Երբ ինձ բռնեցին, այդ ծէսի օրն անցել էր։ Ես ունէի երկու շաբաթ ժամանակ մինչև հետևեալ տօնը։ Օգուեցի այդ ժամանակից և Սամվաբային նամակով ուղարկեցի ձեզ մօտ, օգնութիւն խնդրելու։ Այնուհետեւ թէ ինչ եղաւ — արդէն ձեզ յայտնի է։

— Պէտք է ասել, որ Սամվաբան հազազիւտ հոգեկան յատկութիւնների տէր աղջիկ է և նրանից լաւ մարդ դուրս կը գայ, — ասաց լուրջ տոնով Շտիւրմերը։

Վիլլեմի դէմքը շառագունեց Շտիւրմերի այդ խօսքերից։

Այդտեղ խօսակցութիւնն ընդհատւեց։ Իսկ «Ալբատրոսը» լողում էր ու լողում՝ մօտենալով կրակահոլաւ կղզուն, «Ոսկէ նաւի» դամբարանին։

XI

ՍՏՈՐԵԲԿՐԵԱՅ ՈՅԺԵՐԸ

1883 թվի օգոստոսի 26-ին, կէսօրեայ մօտ, «Ալբատրոս» նաւը հասաւ Կրակադուա կղզիները և խարխիս ձգեց զլիաւոր կղզին շրջապատող ծովածայուերից քիչ հեռու:

Նաւապետ Շտիւրմերը դիտմամբ չըմտաւ կղզու ծովածոցը, որը լի էր ստորջրեայ բարերով և փոթորկի ժամանակ վտանգաւոր: Այնտեղ, ուր Ալբատրոսը կանգ առաւ, բաւական ընդարձակ էր և հնարաւորութիւն էր տալիս ցանկացած ժամանակ ազատօրէն ծով դուրս գալ:

Անյարմարութիւնն այն էր միայն, որ «Ալկմահարը» ջրի տակից բարձրացնելու համար պէտք է նաւից քիչ հեռանային, և առհասարակ այդ աշխատանքները նաւից հեռու էին կատարելու:

Թէև Շտիւրմերը ամեն հնարաւոր միջոց ձեռք էր առել շուտով սկսելու այդ աշխատանքը, այնուամենայնիւ նրան և Վիլլեմին այնքան էլ շուտ չըյաջողուեց հասնել իրենց ցանկութեան:

Այս անգամ բնութիւնն եկաւ արգելք դնելու նրանց առաջ:

Ալբատրոսը նոր էր կանգ առել, երբ ամենքը նաւի մէջ մի անսովոր ճնշում զգացին, կարծես օդը, մաքուր օդը պակասում էր, և ամենքը խեղդւում էին: Այդ ճնշումը աւելի ուժեղ էր դրսում, տախտակամածի վրայ:

Երբ դիտում էին չորս կողմը այդ տարօրինակ երևոյթի պատճառը գտնելու, պարզ նկատեցին, որ կղզու վրայից ծխի մի խոշոր ամպ էր բարձրանում: Նշանակում է կղզին հրաբուլիս է արձակում:

Եւ իրօք, շուտով տարածւեց ծծմբային հոտը և երևացին հրաբուլիսի բոլոր նշանները:

Մինչ այդ վրայ հասաւ գիշերը: Զգուշութեան համար Շտիւրմերը պահապաններ նշանակեց և պատահից խիստ հսկել, որովհետև—յայտնեց նա—վտանգ է սպասւում ոչ միայն բնութեան կողմից, այլ և՛ մարդկանց:

—Երևի դուք կարծում էք, նաւապետ, թէ Եան Բլոկհոլիզը կարող է ինթրիգներ սարքել, ասաց Վիլլեմը դիմելով Շտիւրմերին:

—Ոչ միայն կարծում եմ, այլ և հաւատում եմ. նրանից ամեն վատ բան կարելի է սպասել: Դու քո բարի բնաւորութեամբ մի մեծ թշնամի ես պատրաստել քեզ համար: Ես ասում եմ, որ նա դադար չի առնի, մինչև որ երկուսիցդ մէկը չ'ոչնչանայ: Այս աշխարհը երկուսիդ համար նեղ է, և ձեզանից մէկը անշուշտ փոխւելու է այն աշխարհի:

—Զէք սխալւում արդեօք, նաւապետ, այդպիսի դաժան և անգութ կարծիք յայտնելով Եան Բլոկհոլիզի նկատմամբ: Ինչո՞ւ նա չպիտի բաւականանայ խաբէութեամբ կողգած փողով, որը նրա համար անագին գումար է, և ինձ հան-

գիտութեան խնայողութեան պատրաստ եւ մոռանալ նրա բոլոր արարքները...

— Գիտե՞ս, Վիլլեմ, դու անուղղելի լաւատես ես: Ո՛չ, սիրելիս, այդպէս չի կարելի: Դու բոլորովին զուր ես թողել խաղաղ եւրոպան, քո հայրենի տունը և ընկել հարաւ, վայրենիների մէջ, ուր ամեն քայլավորութեամբ պէտք է բռնուցնել հարձակում պաշտպանես կեանքդ: Ճանապարհորդել՝ այն էլ այսպիսի վտանգաւոր երկրներում՝ քո գործը չէ: Գնա՛ Ամստերդամ, ամուսնացիր և խաղաղ կեանք վարիր—այդ է իմ բարեկամական խորհուրդը: Հարաւային երկիրները, ճիշտ է, գրաւիչ են ու գեղեցիկ, բնութիւնը հարուստ է ու փարթամ, բուսականութիւնը վերին աստիճանի ճոխ է: Ժառն այստեղ բնական տարւայ ընթացքում վիթխարի կերպարանք ու տեսք է ստանում, այն ինչ հիւսիսում դրա համար մի դար է հարկաւոր:

Այստեղ ծովերը մարգարիտ են հիւսել իրենց կրծքին, լեռները իրենց արգանդում ոսկի, արծաթ, ալմաստ ու այլ անսպառ հարստութիւն են պարփակում...

Սակայն բնութիւնը որքան առատ է և կեանքը հարուստ, մարդկային կեանքը նոյն չափով անկայուն է և ենթակայ բիւրաւոր վտանգների: Այստեղ ամեն կողմ մահաւան հոտ է փչում:

Ոչ մի տեղ չը կան այն քանակութեամբ թունաւոր սողուններ, սարսափելի միջատներ,

այնքան տարափոխիկ հիւանդութիւններ, այն աստիճան վայրենութիւններ, ինչ որ հարաւն է տալիս:

Յաճախ ասում ենք, թէ կեանքը մեզ մօտ գին չունի: Ճիշտ է, եւրոպական կոիւնները, թէկուզ հենց վերցնենք Նապոլէօնեան կոիւնները, ահագին թւով մարդիկ են ոչնչացրել, բայց ի՞նչ համեմատութիւն կարող է լինել այդ կոիւնների և այն դարաւոր ընդհարումների միջև, որ մալայեան զանազան ցեղեր անընդհատ կատարում են և փոխադարձաբար իրար ոչնչացնում: Չափազանցութիւն չի լինի, եթէ ասեմ, որ միլիոնաւոր մարդիկ են այստեղ բնաջինջ լինում:

Այո, կեանքն այստեղ հետաքրքրական է, բայց վատառողջ:

Բնորոշ է այն, որ համեմատաբար սառնարիւն չինացիք անգամ տարւում են այդ վայրենի կրքով: Նրանցից են կազմւում ծովային աւազակների ահագին խմբեր, որ արիւնալի կոիւններ են առաջ բերում թէ միմեանց և թէ օտարի հետ: Նրանք միշտ արիւնարբու են և անխնայ:

— Ձեզ պատահե՞լ է հանդիպել ծովային այդ աւազակներին կամ, ինչպէս ասում են, ծովահէններին, հետաքրքրւեց Վիլլեմը:

— Շատ յաճախ, պատասխանեց Շտիւրմերը: Բայց երբէք չէի ցանկալ, որ թշնամիս անգամ նրանց հետ գործ ունենար. մարդկութեան այդ տականքները սարսափելի կատաղի են:

Նրանք յարձակւում են նոյնիսկ մարտանա-

ւերի վրայ. Աստուած չանէ, եթ մի այդպիսի նաւ կամ ստորջրեայ քարին կառչի և կամ ծանծաղուտի վրայ նստի. բաւական է, որ նրանք տեսնեն, թէ նաւը անշարժ է և առաջ գնալ չի կարողանում, իսկոյն յարձակում են վրան:

Նման խօսակցութեամբ բռնւած Շտիւրմերն ու Վիլլեմը չէին զգացել, որ գիշերւայ կէսն արդէն անցել էր:

Վիլլեմը ծանր օդից ճնշւած գնաց նաւասենեակը հանգիստ առնելու: Իսկ Շտիւրմերը շրջեց նաւը՝ ստուգելու, թէ որտեղ ինչ են անում. արդեօք նաւի մէջ ամեն ինչ կարգի՞ն է:

Այդ պահին Շերվուդը, որ դիտում էր շրջապատը, ձայն տւեց թէ ծովահէններ են գալիս դէպի նաւը:

Շտիւրմերը յանկարծակիի եկած այդ լուրից, թէև տխրեց, բայց կատարեալ սառնասիրտ ու գիտակ իր գործին հրաման արձակեց՝ դիրքերը բռնել և պատրաստ լինել դիմադրելու թշնամուն: Միւս կողմից կարգադրեց շոգեմեքենաները վառել, որ հնար լինի ծով դուրս գալ: Տարաբախտաբար հենց երեկոյեանից մեքենայի հնոցը մարել էին, շոգի չկար և նաւը չէր կարող իսկոյն շարժւել:

Շտիւրմերին յայտնեցին, որ ամենաքիչը մի ժամ կը տեի, մինչև որ հնոցը վառւի և հարկաւոր քանակութեամբ շոգի ստացւի: Ուրեմն մի ժամ նաւը կանգնած էր մնալու:

Կարծես այդ բանը նկատել էր թշնամին:

Փրօք, մի քանի ըռպէ չանցած՝ թշնամին արագ մօտեցաւ և իր բազմաթիւ նաւակներով ու մակոյկներով շրջապատեց շոգենաւը:

Շտիւրմերը թոյլ տւեց, որ թշնամին մօտենայ, որպէսզի աւելի մեծ հարւած հասցնի նրան:

Յարմար ըռպէին շոգենաւի թնդանօթները բացւեցին և հարաւային կողմից մօտեցող թշնամու նաւակները մեծ աղմուկով ծովը սուզւեցին:

Սակայն այդ բանը չըզսպեց թշնամուն. նա աւելի յանդուգն թափով առաջ եկաւ և սկսեց վատաղի և արիւնալի մի կռիւ:

Շոգենաւի թնդանօթները տասնեակ նաւակներ էին խլում թշնամու շարքերից. բայց զսպել թշնամուն անկարելի էր:

Թշնամին այնքան մօտեցաւ, որ նրա մի քանի խմբերը նոյնիսկ ցատկեցին շոգենաւը: Այդտեղ մեծ հերոսութիւն գործեց Վիլլեմը. թէև ևս վէրք էր ստացել, այնուամենայնիւ Շտիւրմերի հետ միացած՝ իր ուժեղ հարւածներով թշնամու այդ համարձակ յարձակումը յետ մղեց: Մինչ այդ թնդանօթները լցրին կոտորակներով և տեղացին թշնամու գլխին, որը կարծես զգալով իւր անգործութիւնը, հետգհետէ թուլանում էր:

Վիլլեմը թշնամու յարձակումը յետ մղելուց յետոյ ազատ շունչ քաշեց, և հենց այդ միջոցին էլ թշնամու նաւակներից մէկում նկատեց Եան Բլոկհու-իզին:

— Նա է, նա. Եան Բլոկհու-իզը, ասաց նա դառնալով Շտիւրմերին:

Շտիւրմերը, որ նրանից առաջ էր նկատել այդ, ատրճանակն ուղղել էր դէպի նա, որպէսզի կանխէ թշնամուն և ազատէ Վիլլեմին. որովհետև նա Բլոկհուրդը իր հերթին ատրճանակը ուղղել էր Վիլլեմի վրայ:

Շտիւրմերը ճիշտ որ կանխեց թշնամուն. նա արձակեց ատրճանակը, բայց գնդակը հասաւ նպատակին թէ վրիպեց— ոչոք չիմացաւ:

Այդ միջոցին ծովի ջուրն այնպիսի թափով իրար անցաւ և այնպիսի շարժումներ գործեց, որ թշնամու նաւերը իրար անցան ու խորտակեցին, իսկ շոգենաւը տաշեղի նման ալիքներէ գերկը ձգեց: Մի քանի վայրկեան շոգենաւը անձնատուր եղաւ տարերային այդ խաղին:

Վերջապէս իմաց տւին, թէ շոգին պատրաստ է. Շտիւրմերը մի ճարպիկ ոստիւնով անցաւ դեկի մօտ և իր կուռ ձեռքով շարժեց դեկի անիւը, գերմարդկային ուժով դեկին հարկաւոր ուղղութիւնը տւեց:

X

ԾՈՎԻ ԳԱՆՁԸ

Կրակադուայի հրաբուլդիւր տեւեց շատ օրեր: Հրաբուլդի հետ միաժամանակ տեղի ունեցաւ սոսկալի երկրաշարժ, որ շատ փոփոխութիւններ առաջ բերեց թէ ծովի յատակում և թէ կղզիների վրայ: Շատ մանր կղզիներ անյայտացան

և, ընդհակառակը, առաջ եկան նոր փոքրիկ կղզիներ:

Մի խօսքով երկրի տեղադրական պատկերը այդ շրջանում խիստ փոխւեց: Եղան մարդկային մեծաքանակ զոհեր:

Մարեց հրաբուլդիւր, դադարեց երկրաշարժը. կեանքը կրկին իր սովորական ընթացքն ընդունեց:

Մարդիկ նորից հաստատուեցին այդ կղզիներում:

Առաջին եւրոպական նաւը, որը յայտնւեց այդ վտանգաւոր ջրերում՝ «Ալբատրոսն» էր, որ գալիս էր կրկին նաւապետ Ֆրէդ Շտիւրմերի դեկավարութեամբ:

Առաւօտը վաղ Ալբատրոսը ամենայն զգուշութեամբ մօտեցաւ Կրակադուա կղզուն. նա գնում էր շատ դանդաղ, ըսպէ առ ըսպէ ստուգում էր իր ճանապարհը, որպէսզի ստորջրեայ ժայռի չըղիպչի:

«Ալկմահար» նաւը գտնել այժմ շատ դժուար էր, որովհետև, ինչպէս ասացինք, ծովի յատակը անսպասելի փոփոխութեան էր ենթարկւել:

Ջրասոյգները շատ փնտռեցին, շատ ման եկան, բայց Ալկմահարը չկար ու չկար: Ոչ ոք յոյս չունէր, թէ կարելի է այդ նաւը գտնել:

Միայն Շտիւրմերի երկաթէ կամքն էր, որ ստիպում էր եռանդով փնտռել. միայն նա էր, որ յոյսը չէր կորցրել և ամբողջ հոգով նւիրւած էր այդ գործին: Նա ամուսնացել էր, որ չի հեռանայ այդտեղից, մինչև ծովի յատակը տակնուվրայ

չանէ և կատարեալապէս չըհամոզւի, որ Ալկմա-
հարը երկրի խորքն է կուլ գնացեր:

Մի անգամ էլ նա սուզւեց ու երկար ժա-
մանակ մնաց ջրի մէջ, և երբ դուրս եկաւ ջրից,
նա ծանր շունչ էր քաշում ու երեսի գոյնը
թուել էր:

Այս անգամ նա շատ խորն էր գնացել և ոչ
միայն գտել էր «Ոսկէ նաւը», այլ և մտել էր
նրա մէջ և ստուգել, որ իրաւ ոսկու արկղները
նրա մէջ են:

Այդ լուրը անպատմելի ուրախութիւն պատ-
ճառեց ամենքին:

Առանց բացառութեան բոլորի տրամադրու-
թիւնը բարձրացաւ: Խինդ ու ծիծաղ համակեց
ամենքին:

Հենց այդ միջոցին, որպէս հակապատկեր
ընդհանուր տրամադրութեան, չինական մի նաւ՝
լի դիակներով լողում էր դէպի Ալբատրոսը:
Երբ այդ նաւը բաւական մօտեցաւ, պարզ երե-
ւաց, որ նրա մէջ մի մարդ խաչւած էր կայմին:

—Ո՛, Աստուած իմ, խաչւածը Եան Բլոկհո-
լդն է... բացականչեց Վիլլեմը և ձեռքերով
աչքերը ծածկեց ու մտաւ սենեակ:

Չինական այդ նաւը յուղարկաւորութեան
ծանր տպաւորութիւն թողեց ամենքի վրայ:
Չափազանց պինդ նեարդեր պէտք է ունենար
մարդ, որ չըսոսկար այդ տեսարանից:

Շտիւրմերի նման մարդն անգամ չըդիմա-
ցաւ և տխուր անցաւ նաւասենեակը:

Նաւաստիներից մէկը բացատրեց, թէ մա-
լայեան ցեղի մէջ սովորութիւն կայ, որ կուլի
մէջ ընկածներին լցնում են մի անպէտք նաւի
մէջ և բաց թողնում ծովի երեսը. դա յարգան-
քի նշան է:

Իսկ Եան Բլոկհոլդին խաչել էին այն պատ-
ճառով, որ նա նրանց՝ մեծ խոստումներ անե-
լով՝ խաբել, կուլի էր բերել և ի զուր կոտորել
ուել:

Ծովահէնները իրենց ընկերների վրէժը լու-
ծել էին Եանին բռնելով նաւի կայմին...

* * *

Միւս օրն առաւօտեան Ալբատրոսը խաբխի
ձգեց հենց այն տեղում, ուր թաղւած էր «Ոսկէ
նաւը»: Սկսեց ջրի տակից ոսկու արկղիկները
հանելու երկար ու ծանր աշխատանքը:

Այդ աշխատանքը տեւեց հինգ օր, որից յե-
տոյ Ալբատրոսը՝ հարուստ աւարը, ահագին քա-
նակութեամբ ոսկին, մի գանձ, որ առասպելա-
կան չափերի էր հասնում, վեր առած դիմեց
դէպի Բատաւիա:

Խիստ շքեղ ու հանդիսաւոր էր Ալբատրոսի
ընդունելութիւնը Բատաւիայում: Առանձնապէս
մեծ աշխատանք էր թափել այդ ուղղութեամբ
նահանգապետի՝ մեզ ծանօթ անձնական «քար-
տուղարը». ամբողջ ոստիկանութիւնը ոտքի էր
ելել:

Քաղաքը մեծ ցնծութեամբ ընդունեց Շտիւրմերին և Վիլլեմին:

Առանձնապէս յուզիչ էր այն տեսարանը, երբ Սամվաթան դիմաւորեց Վիլլեմին. երիտասարդ սրտերը անկարող եղան դիմադրել ներքին մղումին և նրանք ամօթխածութիւնը մոռացած գրկախառնւեցին ջերմ համբոյրներով:

* *

Վիլլեմն ու Շտիւրմերը նախ ոսկին վերածեցին դրամի և ապա նախօրօք կազմած ցուցակի համաձայն լիովին ապահովացրին այն բանւորներին, նաւաստիներին ու կռուողներին և նրանց ընտանիքներին, որոնք այս կամ այն կերպ մասնակցութիւն էին ունեցել այդ գանձը ձեռք բերելու գործի մէջ:

Յատկապէս մեծ վարձատրութիւն ստացան կռուում մեռած նաւաստիների ընտանիքները:

Մի խոշոր գումար նւիրեց Հոլլանդական կառավարութեանը նահանգապետի անձնական բարտուղարի միջոցով, որ Բատաւիայում հիւանդանոց շինւի ծովային ամեն կարգի աշխատանքների համար:

Նահանգապետի բարտուղարը իր այդ աշխատանքի համար կառավարութիւնից շքանշան ստացաւ և բարձր պաշտօնի կոչւեց:

Իսկ վեց միլիոն ուռքլի փոխադրեցին Ամստերդամ՝ նոտար Ռիւդերցօոմի անունով, գլուխ

բերելու այն կտակը, որ թողել էր Վիլլեմին նրա հանգուցեալ պապը, այն է՝ յինել մի մեծ ապաստանարան ծովային ամեն կարգի բանւորների և ծառայողների համար:

Վիլլեմ-Վան դեր-Ցոյլպը իր բոլոր հաշիւները ամենքի հետ մաքրելուց յետոյ, վերադարձրեց Շտիւրմերին այդ գործի վրայ նրա արած բոլոր ծախսերը. այնուհետև պսակւեց Սամվաթայի հետ:

Հարսանեաց հանդէսը տօնական կերպարանք ունէր, որ կատարւեց իր ընկերների փոքրիկ շրջանում: Խաչեղբայրը Շտիւրմերն էր, իսկ հարսնեղբայրը՝ բարտուղարը:

Նախ բան պսակւելը Սամվաթան, որ մալայեան լեզուով նշանակում է լուսաւոր, մկրտւել էր և ստացել Լուսիկ անունը:

Հարսանիքից յետոյ Վիլլեմն ու Լուսիկը հրաժեշտ տալով իրենց բոլոր ծանօթ բարեկամներին, Ալբատրոս նաւով դիմեցին դէպի Եւրոպա—դէպի Ամստերդամ:

Այստեղ վերջանում է պատմութիւնը, թէև բախտաւոր պատմութիւնը վերջ չունի, իսկ Վիլլեմն և Լուսիկը բախտաւոր էին...

Այդ օրից անցել է քառորդ դար: Այդքան ժամանակէայ ընթացքում շատ բան է անցել ու դարձել:

Ամստերդամում այժմ կանգնած է մի հոյակապ շէնք:

Դա «Ծովային ապաստանարանն» է, ուր ապ-

րում ու խնամում են հինգ հարիւր հոգի ծովային ծառայողներից՝ մեծ մասամբ աշխատանքի անընդունակ մարդիկ, ծերեր ու վաստակաւորներ:

Ապաստանարանի հոգաբարձուն է Վիլլեմ Վանդեր Տոյլպը. իսկ անմիջական կառավարիչն ու հսկիչը՝ Լուսիկ Վանդեր Տոյլպը:

Այդ բախտաւոր զոյգը անգաւակ է. սակայն այդ հանգամանքը երբէք չի խանգարում նրանց բախտաւորութեանը: Նրանք իրենց զաւակներն են համարում այն բոլոր որբերին, որ սնւում, մեծանում ու կրթւում են իրենց բացած որբանոցներում և դպրոցներում. դրանց են թողնելու իրենց ամբողջ կարողութիւնը մահից յետոյ:

Եւ ամենօր, երբ Վիլլեմն ու Լուսիկը, երբեմնի վայրենի այդ աղջիկը, ողջունում են միմեանց տաք համբոյրներով, նրանք յիշում են անցած օրերը... և իրենց միշտ բախտաւոր զգում:

Ե Ր Կ Ի Ի Ղ

(Մ. Ռիթթենբերգի)

—Նա մարդ չէ, պարոն ուսուչապետ, այդ հրէշ է, իսկական հրէշ մարդկային կերպարանքով:

—Չափազանցութիւն չէ՞ ձեր ասածը, պարոն Կորբոյլդ:

—Չափազանցութիւն—երբէք: Դուք չէք ճանաչում Լարս Լարսէնին, ապա թէ ոչ չափազանցութիւն չէիք համարիլ նրան հրէշ անւանելու:

«Ի՞նչ մարդ է, իսկապէս Լարս Լարսէնը»:

—Միլիարդների տէր է, շոգենաւային աշխարհի թագաւորը: Միացեալ Նահանգների երկաթուղիների համարեա մի երրորդ մասը նրա ձեռքումն է, ամենքին յայտնի այն խոշոր «ապրանքափոխադրական տրեստի» գլուխն է: Սարսափելի ժլատ մարդ է, ամենաազահ կենդանին, որպիսին երկիրը կարող է ծնել:

—Միթէ նա այդպէս փողասէր է:

—Յարգելի ուսուցչապետ, նա աշխարհումս ոչինչ չի ընդունում բացի նոր ու նոր միլիոններ դիզելուց, և, որ ցաւալին է, կանգ չի առնում ոչ

մի արգելքի առաջ. պատրաստ է նոյնիսկ սապ-
նութիւն գործել, միայն թէ փող ձեռք բերի:

— Պատրաստ է նոյնիսկ սպանութիւն գործելու.
Հափազանցում էք, Կորբոյլդ:

— Երբէք, ուսուցչապետ: Հասկանալի է, որ
նա ատրճանակով կամ դանակով չի գործում.
Իհարկէ նա այդպէս չի վարւի և չի էլ կարող:
Բայց նա չի դանդաղի փողոց շարտել, սովի դա-
տապարտել երեք-չորս հարիւր բանւորական ըն-
տանիք, եթէ դրանով մի քանի հարիւր հազար
ռուբլի շահելու լինի:

Այս էլ իմացէք, պարոն ուսուցչապետ, որ
իրօք նա փողի կարիք չունի. Ինքն է և մի փոքր
տղայ—ահա նրա ընտանիքը: Նա երաժշտութիւն
լսել անգամ չի ուզում, կեանքումը ոչ մի գիրք
չի կարդացել. թատրոն երբէք չի գնում, ձիեր
չի սիրում, հասարակութեան մէջ դուրս չի գա-
լիս, ապրում է հին, կեդոտոտ տան մէջ, պահում
է մի քանի ծառայ, և յատկապէս պահպաններ,
որ նրա թանկագին կեանքը պաշտպանեն ան-
ակնկալ յարձակումներից: Մի խօսքով ապրում է
կամաւոր բանտում:

— Սպասեցէք, Կորբոյլդ. ինչու էք այդպէս
վրդովւում: Որքան ես գիտեմ, այժմ Միացեալ Նա-
հանգներում այդ տիպի մարդիկ հազաւակիւս չեն:
Կարնէջիի նմանները իհարկէ հազաւակիւս բացա-
ռութիւն են կազմում, բայց այնպիսիները, ինչ-
պէս է ձեր Լարս Լարսէնը, սովորական երեւոյթ
են կազմում: Մէկը հաւաքում է մէկ միլիոն,

միւսը՝ տասը, երրորդը՝ քսան. ահա այդ է նը-
րանց տարբերութիւնը: Անձամբ ճանաչում էի-
մի հասակաւոր տիկնոջ, միլիոնների տէր. որպէսզի
ծառայի փող չըտայ, ապրում էր հասարակ կա-
հաւորած սենեակներում, հիւրանոցում, և նրա
շաքաթական ամբողջ ծախքն էր քսան ռուբլի:
Նա ինքն էր իր ձեռնոցների ծակ տեղերը թելով
լցնում. իսկ տարեկան ստանում էր մօտ տաս-
ներկու միլիոն ռուբլի եկամուտ: Տեսնում էք.
ուրեմն գուր էք վրդովւում:

— Ուսուցչապետ, ինչպէս երևում է, տեղեկու-
թիւն չունէք, որ Լարս-Լարսէնը կոխ է յայտարարել
մեր կօօպերատիւ կազմակերպութեան դէմ, որի
ձեռքումն է Նիւ-Եօրք—Լիսսաբոն գիծը: Նա
առաջ խլեց համարեա ըստ որ ովկիանոսային խո-
շոր ապրանքատար գծերը, այժմ էլ ուզում է տի-
րանալ Նիւ-Եօրք—Լիսսաբոն գիծին: Իսկ այդ գի-
ծըն է միայն, ուսուցչապետ, որ մի կտոր հաց է
տալիս չորս հարիւր նաւաստիների ընտանիքներին:

Տասնհինգ տարի է ինչ գոյութիւն ունի
մեր կօօպերատիւը. նրան մասնակցում են նա-
ւագնացութեան վրայ ծառայողները, աշխատա-
ւոր ժողովուրդը:

Մեր կազմակերպութեան եկամուտը խոշոր
չէ, այնուամենայնիւ մենք պահում ենք զարդ-
կազմակերպութեան անդամների զաւակների հա-
մար, հին ծառայողներին տալիս ենք կենսաթո-
շակ, օգնում ենք այրիներին ու որբերին:

Եւ միմիայն նրա համար, որ Լարս Լարսէնը

մտածում է այդ երկու-երեք հարիւր հազար իր համար աւելորդ գումարը իր գրպանը դնել, նա պահանջում է, որ մենք ընդհատենք մեր գործունէութիւնը:

— Ի՞նչ է, նա առաջարկում է, որ ձեր նաւերը ծախէք իրեն:

— Այո, բայց կէս գնով: Այդ դեռ բաւական չէ. նա իր գործերի մէջ ծառայութեան է ընդունում մեր նաւաստիներից միմիայն նրանց, որոնք կը համաձայնեն դուրս գալ կօօպերատիւից. այսինքն՝ այնպիսի պայման է դնում, որի կատարելը մեզ ամենիս կատարեալ քայլաման կը հասցնէ և բացի այդ՝ կը խորտակէ ծանր աշխատանքով ստեղծւած մի կօօպերատիւ — ինքնօգնութեան կազմակերպութեան հիմքը:

Եթէ Միութիւնը դադարի գոյութիւն ունենալուց, ո՞վ կը պահէ որբանոցը, դպրոցը, ուր կը ընթացում և դաստիարակում են մեր զաւակները:

Վերջապէս Միութեան դադարումով կը վերջանան կենսաթոշակները, և մի քանի տասնեակ մարդիկ զառամեալ հասակում փողոց կը նետւին:

Իսկ ապահովել մեր՝ այդ մի շարք հիմնարկութիւնները — Լարս Լարսէնի մտքով անգամ չի անցնի:

Նա պնդում է, որ այդ ամենը նրան չի վերաբերում:

— Դուք կարո՞ղ էք այդ գիշակերին դիմադրել, հարցրեց ուսուցչապետը:

— Ինչպէ՞ս, ուսուցչապետ, — դառն ժպտաց նաւաստին:

— Թէ ինչպէս՝ ես չը գիտեմ, պատասխանեց Ուիչերլէյի ծերունի ուսուցչապետը, յայտնի հոգեբոյժը:

— Դուք գիտէք, Կորբոյլդ, որ ես բոլորովին հեռացած եմ ժամանակակից կեանքից և շատ հարցերում աւելի անտեղեակ, քան չինական գրագիտութեան մէջ տասնեակնոց տարեկան մի տղայ: Բացատրեցէք, ինչո՞ւ չէք կարողանում դիմադրել Լարս Լարսէնին ձեր այդ գործում:

— Որովհետեւ նա միլիոններ ունի... բայց աւելի լաւ է, լսեցէք, ես ձեզ պատմեմ, թէ ինչպէս անցեալ տարի Լարս Լարսէնը Սան-Ֆրանցիսկոյի և Ալեասկայի միջև շոգենաւային հաղորդակցութիւնը ամբողջովին իր ձեռն առաւ:

Այդտեղ գծի վրայ գործում էին շոգենաւային ութ ինքնուրոյն ընկերութիւններ, որոնք շարունակ իրար դէմ մրցելով, միշտ էլ ճանապարհավարձը պակասեցնում էին:

Մի գեղեցիկ օր Լարս Լարսէնը առաջարկեց նրանց միութիւն (տրեստ) կազմել. սակայն առաջարկած պայմանները նրանց ձեռնառու չէին. նրանցից չորսը համաձայնեցին, ուրովհետեւ նրա դէմ գնալը անօգուտ էին համարում. միւս չորսը իրար հետ միացան, որպէսզի ընդհանուր ուժերով պաշտպանեն իրանց շահերը: Այդ ժամանակ Լարս Լարսէնը իր ամենալաւ նաւերից յիսուն հատը յատկացրեց Ալեասկայի և

Սան-Ֆրանցիսկոյի ճանապարհի հաղորդակցութեան համար. թէ մարդիկ և թէ ապրանքը փոխադրուում էին չնչին վարձագնով: Հասկանալի է, որ Լարսէնին ամեն մի երթևեկութիւնը ահագին վնաս էր բերում, բայց դրա փոխարէն նրա հակառակորդների նաւերը դատարկ էին գնում-գալիս:

Լարսէնի հակառակորդները սակագները աւելի ցածրացրին, ճանապարհորդների և ապրանքատէրերի որոշ մասը դէպի իրենց գրաւեցին. Լարսէնը իսկոյն յայտարարեց ձրի երթևեկութիւն: Հակառակորդների նաւերը կրկին դատարկեցին:

Մրցումը վերջացաւ նրանով, որ Լարսէնի հակառակորդները քայքայեցին և նրանց նաւերը աճուրդով ծախեցին: Լարսէնը չէր կարող սնանկանալ. ճիշտ է, նա մօտ 15 միլիոն ուռբլի փնաս կրեց, բայց այդ ոչ մի նշանակութիւն չէր կարող ունենալ մի մարդու համար, որի կարողութիւնը եօթ հարիւր միլիոնի է հասնում:

Այժմ նա այդ գծի միակ տէրն է: Հակառակորդներին քայքայելուց յետոյ նա նորից բարձրացրեց սակագները և կէս տարւայ ընթացքում լրացրեց ամբողջ փնասը: Ասպարիզում մենակ մնալով՝ այժմ ամեն բան իր ուզածի պէս է տնում:

Նոյն բանն ուզում է մեր գլխին խաղալ. ինքներդ դատեցէք, ուսուցչապետ, ինչ կարող են անել խեղճ ու կրակ նաւաստիները:

— Այդպէս, այդպէս, մտախոհ մրմնջաց ծե-

րունի գիտնականը: Երբեմն ես հետաքրքրուում էի այդ կեանքով, յատկապէս ուսումնասիրեցի քաղաքատնտեսութիւնը... բայց երբէք չէի կարծում, որ կապիտալիզմը այդքան արագ կարող էր զարգանալ:

— Օգնեցէք մեզ, ուսուցչապետ:

— Կորբոյլդ, դուք երեխայ չէք, քնքշաբար ասաց գիտնականը յուզւած նաւաստիին: Որքան ես հասկանում եմ, ձեզ միայն մի կերպ հնարաւոր է օգնել՝ ձեր կօօպերատիւ ընկերութեանը յանձնել այնքան փող, որ նա ամեն տեղ մրցում առաջ բերէ և սնանկութեան հասցնէ Լարսէնին, կամ թէ ժողովրդական բանկ հիմնել: Իսկ դրա համար հարկաւոր է մի քանի հարիւր միլիոն դրամագլուխ, որը, դուք լաւ գիտէք, ես չունիմ. իմ սեփական կարողութիւնը մի միլիոնի էլ չի հասնում:

— Դուք, իբրև գիտնական՝ մեծ հեղինակութիւն ու ժողովրդականութիւն ունիք:

— Ոչ այնչափ, ինչպէս կարծում էք, Կորբոյլդ. բայց եթէ այդքան մեծ ու հեղինակաւոր գիտնական էլ լինէի, դարձեալ անզօր կըլինէի մի բան անել այդ պայմաններում: Ազդել այդ պիսի մարդու խղճի վրայ, ինչպէս Լարսէնն է, իմ կարօթիքով անհնարին է:

— Շատ պարզ է այդ, պ. ուսուցչապետ: Բայց դուք գուցէ մի ելք կարողանաք գտնել: Կապւած պայմանի համաձայն մեր նաւերը կէս տարւայ փոխադրելու ապրանք ունին: Գուցէ

կարողանանք Լարսէնի դէմ մրցել եօթ-ութ ա-
միս... Ուրեմն դուք ժամանակ ունիք մի ելք
մտածելու մեզ համար:

— Դժլար թէ հնար լինի մի բան անել,
Կորբոյլդ. մի պատահական դէպք միայն կարող
է օգնել ձեզ:

Ջիմ Կորբոյլդը, որ ուսուցչապետի սանիկն
էր և ծովային կօօպերատիւ ընկերութեան հիմ-
նադիրը, ծանր հոգոց քաշելով դուրս եկաւ կըն-
քահօր սենեակից: Ուսուցչապետը տխուր
հայեացքով ճանապարհ դրեց նրան և ապա սե-
ղանի վրայից վերցրեց գիրքը, որը հոգեբուժու-
թեան վերաբերեալ մի սուլար աշխատութիւն էր,
և խորասուզեց ընթերցանութեան մէջ:

Այն, դժլար գործ է, մրմնջաց նա, մի
վայրկեան ընդհատելով ընթերցանութիւնը: Ոյժը
լեռներ է շարժում: Ժամանակիս ոյժը կապիտալն
է: Ոսկու ոյժը կոյր է, յաճախ վայրենի և արիւ-
նարբու... հետաքրքիր է, թէ մօտիկ ապագայում
կեանքն ինչ ձև կըստանայ, երբ Լարսէնը և
նրա նմանները աշխարհի տէրը կըդառնան և մը-
նացած մարդկանց իրենց վարձկան ստրուկները
կըդարձնեն:

Կապրենք ու կըտեսնենք:

Բայց ես հոգուս ամբողջ ուժով ցաւում
եմ Կորբոյլդի ու նրա ընկերների համար, և եթէ
այդ միայն կախած լինէր ինձանից...

Ծերունի գիտնականը նորից տարւեց գի-

տական աշխատութեան ընթերցանութեամբ. կա-
ծես մոռացաւ աշխարհի գոյութիւնը:

* * *

Անցաւ մօտ երկու ամիս: Լրագիրները աղ-
մրկում էին «Շոգենաւային ընկերութեան» կա-
տարած շահատակութիւնների մասին, որի ղե-
կավարն էր Լարս Լարսէնը և որը գործում էր բո-
լոր մանր ու խոշոր ձեռնարկութիւնների դէմ,
որոնք դեռ չէին ենթարկւել նրա հարւածին:

Եւրոպան յուզւած էր. Լարսէնը սպառնում
էր Հին և Նոր աշխարհների միջևն աւագութիւնն
իր ձեռքն առնել. իսկ այդ վտանգաւոր էր ծովային
պետութիւններին ոչ միայն տնտեսապէս, այլև
քաղաքական տեսակէտից. պատերազմի դէպքում
տագնապալի ըողէին նրանք զրկւած կըլինէին
առևտրական նաւերից օգտւելու հնարաւորու-
թիւնից՝ զօրք և ռազմամթերք տեղափոխելու հա-
մար:

Պետութիւններից մի քանիսը մասնակի մի-
ջոցներ ձեռք առան այդ մրցումը թուլացնելու.
օրինակ՝ նրանցից մի քանիսը արգելեցին ամե-
րիկական նաւերին մտնելու իրանց նաւահանգիստ-
ները. ոմանք առանձին վարձատրութիւններ էին
տալիս իրենց ազգային նաւերին փառանքը ծած-
կելու համար և այլն: Ամեն տեղ հասարակական
կարծիքը վրդուված էր:

Այդ իրաւանցումի օրերին էր, երբ ուսուց-

չապետի ծառան յայտնեց, թէ Լարս Լարսէնն ուզում է տեսնել նրան՝ խորհրդակցելու իր որդու առողջական դրութեան մասին։

Առաջին անգամ ուսուցչապետը չ'ընդունեց նրան և ծառայի միջոցով յայտնեց, թէ նա հիւանդներ չի ընդունում բացի այն հիւանդներից, որոնք բացառիկ հետաքրքրութիւն են ներկայացնում գիտութեան համար։

Ծառան յետ գալով ասաց, թէ Լարսէնը պատրաստ է բժշկական քննութեան համար հազար ռուբլի վճարել։

— Ասացէք, որ նա այստեղից շուտով կորչի, բարկացաւ ծերունի գիտնականը. բայց դեռ ծառան դռանը չէր հասել, երբ գիտնականը կարծես նոր գիւտ արած՝ կանգնեցրեց նրան։

— Ո՛չ, սպասեցէք, ասաց նա. ընդունեցէք ու յայտնեցէք, որ ես այս ըոպէիս կը գամ։

Հինգ ըոպէից յետոյ գիտնականն ու միլիարդերը նստած առանձին ընդունարանում՝ զրուցում էին։

Նա պատմում էր, թէ որդին վախկոտ է, քաշում է հասարակութեան մէջ դուրս գալ. մտնում է մի անկիւն, ամբողջ ժամերով լուռ նստում. ծեծի սպառնալիքով միայն հնար է լինում նրան հանել այնտեղից։ Վախում է ուրիշ երեխաների հետ խաղալ, ձի կամ կառք նստել, Հրացանի ձայն լսելիս՝ քիչ է մնում ուշաթափ լինի։ Մի անգամ մի սպանւած թռչուն է տեսել, երկար ժամանակ երեխայի պէս լաց է եղել։

— Այդ բոլորը ինձ դուր չի գալիս, աւելացրեց հարուստը։— Ես ցանկանում եմ, որ իմ որդին ինձ նման անվախ լինի։ Ես դեռ ոչ ոքից և ոչնչից չեմ վախեցել։

— Բացի մեծ, սեւ մրջիւններից, — տարօրինակ ձայնով արտասանեց ուսուցչապետը, շեշտակի նայելով նրա աչքերին։

— Բացի մեծ, սև մրջիւններից, մեծ, անճոռնի, սև մրջիւններից, — կրկնեց երկու անգամ ուսուցչապետը առանձին արտայայտութեամբ, հայեացքը չը հեռացնելով խօսակցի աչքերից, որ սպրդնել, սպիտակ կտաւի գոյն էր ստացել։

Այդ խօսքերից յուզւած հարուստը տեղից վեր թռաւ և վայրենի հայեացքով նայեց չորս կողմը։

— Ասում եմ ձեզ, որ կեանքումս ոչ ոքից և ոչնչից չեմ վախեցել. ոչ մարդկանցից, որոնց բախտը ձեռքումս է, և ոչ կենդանիներից կամ միջատներից, ասաց Լարսէնը։

— Բացի սև մրջիւններից, հաստատուն շեշտով ու գլխի շարժումով պնդեց ծերունին կրկին անգամ։

— Ինչո՞ւ էք խօսում սե... սև մրջիւնների մասին. մի՞թէ ձեր տանը միջատներ կան։

— Ահա մէկը դէպի ձեզ է գալիս։

Միլիարդերը վեր թռաւ տեղից և կատաղութեամբ տրորեց ոտքերի մօտ իբր թէ սողացող միջատին, բայց այդ ամենը շատ ծանր էր նրա համար։ Նրա ճակատը ծածկւել էր քրտինքով, ձեռ-

քերը դողում էին, շրթունքները դեղնել էին ու չորացել:

Քիչ հանգստանալուց յետոյ գոռոզ հարուստը նստեց. նա մտածում էր որդու ֆիզիքական և հոգեկան դրութեան մասին:

Միլիարդերին հանգիստ լսելուց յետոյ ուսուցչապետն ասաց. Ձեր որդին թունաւորւած է. նրան թունաւորել է հայրը, այսինքն՝ դուք, և թունաւորել էք ոսկով, այն ոսկով, որ յափըշտակել էք թշւառներից շնորհիւ ձեր այսպէս կոչւած «Ապրանքատար միութեան», — այդ աւագակաքարոյ ընկերութեան:

Հարուստի ասքերի տակ կարծես ուռմբ պայթեց. նա հետցով վեր թռաւ և պատրաստ էր յարձակելու ուսուցչապետի վրայ:

— Զգոյշ, — կանգնացրեց նրան ուսուցչապետը. — ձեր թեի վրայ մի մեծ սև մրջիւն է սողում:

Լարսէնը անէծքով թափ տւեց թեից միջատին և ոտքով տրորեց:

— Դուք ցնորւած էք. դուք կորցրել էք ձեր խելքը, անպիտան, գարշելի ծերունի, — բղաւում էր նա, բայց չէր համարձակուում մօտենալ նրան. — դուք խաբեբայ էք, շարլատան էք... ես ձեզ ցոյց կը տամ, ես կը սովորեցնեմ. ես...

— Զգոյշ. ձեր մազերի վրայով սողում է մրջիւնը:

Հռչակաւոր հարուստը յուսահատ բռնեց

գլուխը, որսաց միջատին և կատաղաբար տրորեց կոշտ մատներով:

— Նստէք, հանգստացէք, ասաց բժիշկ-պրոֆեսորը. այլևս միջատ չկայ: Այդպէս ուրեմն դուք եկաք իմ խորհուրդը լսելու ձեր որդու մասին. բայց դեռ ոչինչ չեմ ասել:

— Դուք ինձ ոչինչ չէք կարող ասել, բացի ձեր գիտնական յիմարութիւնից, — պատասխանեց հարուստը. բայց և այնպէս հնազանդւեց և նստեց ծերունու դիմացը:

— Ձեր որդուն ես, իհարկէ, յանձն եմ առնում բժշկել, բայց...

— Ձեզ կը տամ յիսուն հազար, եթէ որդուս ինձ նման դարձնէք, ընդհատեց նրա խօսքը միլիարդերը:

— Այսինքն:

— Նա իմ միակ ժառանգն է: Շուտով նրան եմ յանձնելու իմ գործերի կառավարութիւնը, այսինքն՝ հարիւրաւոր միլիոն դրամագլուխը. նա պէտք է սովորի միլիոններ աշխատել, լինել հաստատակամ, անյողդողդ, ամեն ինչ կշռահատող, հասկացող, երբէք յարմար դէպքը ձեռքից բաց չը թողնող:

— Յափշտակելու ուրիշների գոյքը:

— Ես երբէք օրէնքի հակառակ չեմ գնացել:

— Նոյն իսկ այն ժամանակ, երբ հազարաւոր մարդկանց զրկում էք աշխատանքից և մի կտոր հացից: Կարելի է. օրէնքի գաղափարը

առաձգական է։ Սակայն չը վիճենք այդ մասին, իմ ժամանակը թանգ է։

— Իսկ իմ ժամանակը, դուք կարծում էք, էժան է ձերինից, առարկեց խայթոցով հարուստը։

— Ուրեմն լսեցէք. այլ ևս չեմ կրկնելու. ես յանձն եմ առնում բժշկել ձեր որդուն, միայն մի պայմանով...

— Այդ ի՞նչ պայման է։

— Որ դուք բոլորովին թողնէք ձեր առևտրական գործունէութիւնը, վերջ տաք «Ապրանքատար Միութեան»-ը և ձեր հարստութեան որոշ մասը նւիրէք բուժելու այն վէրքերը, որ հասցրել էք ձեր մերձաւորներին, այսինքն՝ շինէք մարդկութեան համար օգտակար գիտութեան ճեմարաններ, համալսարաններ, գրադարաններ, հիւանդանոցներ, դպրոցներ, ժողովրդական բանկեր հիմնէք, նոր ճանապարհներ շինէք, չորացնէք վատառողջ ճահիճները...

— Ի՞նչ... ի՞նչ. խեղդւելով վեր թռաւ տեղից խոշոր դրամատէրը, Ոչ, դուք կատարելապէս գժւել էք ծերութեան օրերում։ Գուցէ կը հրամայէք, որ ես իմ վերջին շապիկը տամ ուրիշին։

— Ո՛չ. շապիկը կարող էք ձեզ համար թողնել, — հանգիստ պատասխանեց ծերունին։ — Ես հակառակ չեմ լինի, եթէ տասը, բսան միլիոն թողնէք ձեզ, կամ ձեր ժառանգին. բայց մնացածը դուք պէտք է գործադրէք այնպէս, ինչպէս վարւեց ձեր նախկին գործակից ընկերը, պարոն Կարնէշին, որ իր կենդանութեան ժամա-

նակ հարիւր միլիոններ նւիրեց բարեգործական հիմնարկութիւններին։

— Այն ցնորամօր, ինչպէս դուք։

— Այո, փողի խելագարութիւնից բուժւած այն մարդը. նոյնպէս կը բուժւիք և դուք երեք ամսից յետոյ։

Այդ ասելով՝ ուսուցչապետը վեր կացաւ և մտաւ իր առանձնասենեակը. իսկ Լարսէնը կատաղած դուրս գնաց, հայհոյելով բժշկին էլ, գիտութիւնն էլ, ամբողջ աշխարհն էլ։

Վերադառնալով տուն Լարսէնը նորից սկսեց իր աշխատանքները, այն է՝ «Ապրանքատար միութեան» գործունէութիւնը ընդարձակելու նոր ծրագիրներ մշակել։

Առաջին երկու օրը բոլորովին խաղաղ անցաւ։

Երրորդ օրը Միութեան նիստն էր նշանակւած, որին ներկայ էին լինելու գործակիցներն ու բարձրաստիճան ծառայողները։ Լարսէնը նստաւ աւտոմոբիլը և գնաց ժողովի. ճանապարհին նա մշակում էր իր ծրագիրների մանրամասնութիւնները։ Երբ լուցկին գրպանից հանեց և վառեց սիգարը կպցնելու համար, նրան թւաց, որ իր վրայ նստած է մի սև մըջիւն, որը կարծես ծաղրելով շարժում էր շօշափուկները։ Լարսէնը սարսափից քար էր կտրել։

Վառւած լուցկին վայր ընկաւ նրա ձեռքից. նա մնաց մթութեան մէջ։ Այն միտքը, թէ լուցկու հետ միասին վայր ընկաւ և մըջիւնը, որ հիմա սողալով վեր կը բարձրանայ ոտքի վրայով,

ասեղի նման ցցւեց նրա բորբոքւած, յուզւած ուղեղում:

Նա ցնցւեց ամբողջ մարմնով, զանգահարեց կառապանին, որ աւտոմոբիլը կանգնացնի և իսկոյն իջաւ ու կանգնեց փողոցի մէջ տեղը:

— Մըջիւնը, այնտեղ է անիծւած սև մըրջիւնը, — դողում էր նա ամբողջ մարմնով և գոռում վախեցած շոֆերի վրայ, որը ոչինչ չէ հասկանալով զարմացած նայում էր իր տիրոջը:

— Գտի՛ր, թշուառական, եթէ ոչ այս բոպէիս բեզ կարձակեմ, ապուշ, հաստապիզ:

Շոֆերը զարմացաւ, որ իր տէրը վախում է մըջիւնից, արագ մտաւ աւտոմոբիլը մըջիւնը գտնելու, բայց այնտեղ միայն կիսայ շած լուցկին գտաւ. սակայն Լարս Լարսէնը չէր էլ ուզում լսիլ, թէ անկարելի է գտնել մըջիւնին:

Նա այն աստիճան զայրացաւ, որ կառապանին խփեց փայտով:

Երիտասարդ շոֆերը, որի համար այդ անհասկանալի էր, և որը նրան յանկարծակիի բերեց, չը դիմացաւ այդ վիրաւորանքին և պատասխանեց նրան բռունցքի հարւածով. Լարսէնը վայր ընկաւ և ապա բարձրանալով նորից յարձակեց շոֆերի վրայ, որը չէր բաշտում նրան դիմադրելուց. սակայն մի քանի բայլ հեռաւորութեան վրայ կանգնած ոստիկանը մօտեցաւ և բաժանեց նրանց:

— Նա դիտմամբ է սև մըջիւնին ձգել աւտոմոբիլը, — փրփուրը բերանին գոռում էր հարուստը,

ցոյց տալով շոֆերի վրայ. բանտ տարէ՛ք դրան:

— Նա խելագարւել է, — պատասխանում է շոֆերը: Ինքներդ տեսնում էք, ոստիկան, որ այդ մարդը յանկարծակի ցնորւեց և վտանգաւոր դարձաւ մարդկանց համար: Եթէ դուք հարկաւոր էք համարում ես կրգամ ոստիկանատուն արձանագրութիւն կազմելու համար: Բայց ի նկատի առէ՛ք, որ ես ձեռքով եմ պատասխանել նրա փայտի հարւածին. այդ էր իմ երեք տարւայ հաւատարիմ ծառայութեան վարձը:

Ոստիկանը դժւար կացութեան մէջ էր. մէկ կողմից նա չէր կարող անտես առնել Լարսէնի խօսքը, որ Յմերիկայի փողի անթագակիր թագաւորներից մէկն էր, միւս կողմից նրա վարմունքը լուրջ կասկած էր յարուցանում, թէ արդեօք նրա խելքը գլխին է:

Բարեբախտաբար ինքը Լարսէնը վերջ դրեց այդ կացութեան. շոֆերին վճարեց հարիւր ուրբի նրան փայտով հարւածելու համար և աւտոմոբիլը տուն ճամբեց, իսկ ինքը մի ուրիշ աւտոմոբիլ վարձեց և շարունակեց ճանապարհը:

Սակայն Լարսէնը դեռ աւտոմոբիլը չէր նրստել, երբ ամբոխի միջից մի ծերունի մօտեցաւ նրան և ականջին փսփոսաց.

— Սյդ ես եմ, Ուիչերլէյը, յիշում էք, որ ես ձեզ ասում էի, թէ դուք բժշկութեան անելի մեծ կարիք ունիք, քան ձեր որդին: Յտեսութիւն. դուք ինձ կը կանչէք ձեզ բժշկելու:

Լարսէնը բարկութիւնից կատաղեց. ուզում

էր հայհոյանքների կարկուտ թափել այդ «յանդուզն շառլատանի» գլխին, ինչպէս նա անւանում էր գիտնական ուսուցչապետին իր մտքում, բայց զսպեց իրան և հրամայեց շոֆերին առաջ շարժել աւտոմոբիլը:

Նիստը փոթորկալից էր. Լարսէնը սաստիկ ջղայնացած էր. ամենափոքրիկ առարկութիւնը նրան կատաղութեան էր հասցնում. ամեն մի նկատողութիւն իբրեւ անձնական վիրաւորանք էր ընդունում, որին պատասխանում էր փողոցային հայհոյանքներով:

Միութեան անդամների մեծ մասը իրեն անպատւած և վիրաւորած զգաց Լարսէնի անվայել և կոպիտ վարմունքից. ընդհանուր գայրոյթը այնքան մեծ էր, որ հին վարչութիւնը հրաժարւեց, ընտրւեց նորը, որի մէջ մտան մեծ մասամբ Լարսէնի հակառակորդները, որոնք խիստ քննադատում էին նրա դաժան ծրագիրները:

Գոռոզ ու Եսասէր միլիոնատէրը չըկարողացաւ տանել այդ հարւածը և ուշաթափ եղաւ:

Իսկոյն կարգադրեցին բժիշկներ հրաւիրել:

Մինչ շրջապատողները Լարսէնին հանգըստացնում էին թէ շուտով բժիշկ կը գայ ու նրան կը բժշկի, նա ցասկոտ ձայնով գոռաց. «միայն թէ Ուիչերլէյը թող չըգայ: Ում ուզում էք կանչեցէք, բայց նա չըլինի: Ես վախում եմ այդ ծերունուց, այդ կախարդից...»

Միլիոնատէրի տարօրինակ վախը և անօրի-

նակ վարմունքը ենթադրել էին տալիս, որ նա աննորմալ դրութեան մէջ է:

Լարսէնի թշնամիները օգտւելով այդ հանգամանքից ամեն տեղ տարածում էին նրա հիւլանդութեան վտանգաւորութեան և ձեռնարկութիւնների ձախորդ ընթացքի մասին, այնպէս որ նրա ակցիաների գները բաւական ընկան:

Երբ Լարսէնին տարան տուն, նա իրեն այն աստիճանի լաւ զգաց, որ մերժեց որեւէ բժշկական օգնութիւն ընդունել:

— Ես հիւանդ չեմ, — յամառօրէն պնդում էր նա: Նեարդերս քիչ գրգռւել էին, ուրիշ ոչինչ. ես գիտեմ բժշկւելու միջոցը: Հարկաւոր է շարունակ աշխատել. աշխատանքը ամենալաւ միջոցն է նեարդերը հանգստացնելու համար:

Իրաւ որ նրա ջղերը հանգստացել էին. մի ամբողջ շաբաթ նա դուրս չէր գալիս իր առանձնասենեակից և ամբողջ օրերով աշխատում էր՝ նոյնիսկ առանց ճաշելու: Կոխ էր մղում իր հակառակորդների դէմ, որոնք աշխատում էին ակցիաների գները գցել:

Շաբաթւայ վերջին ակցիաների գները սկսեցին բարձրանալ. տագնապն անցաւ:

Բայց էժան չընստեց այդ շաբաթւայ լարւած աշխատանքը «շոգենաւային թագաւորին»։ Նա բոլորովին կորցրեց քուռը և գիշերները թափառում էր ու ինքն իրեն խօսում:

— Միայն թէ Ուիչերլէյը չըլինի. ինչ բժիշկ ուզում էք հրաւիրեցէք, բայց ոչ Ուիչերլէյին:

Ուիչերլէյը կախարդ է: Նա զրտեղից իմացաւ, թէ ես վախենում եմ... սե մըջիւններից: Ես ոչ ոքից չեմ վախենում աշխարհում, նոյնիսկ ամենամեծ սե մըջիւններից. այսպէս խօսում էր նա ինքն իրեն, երբեմն էլ անկապ խօսքեր արտասանում:

Իր տան պահապաններին Լարսէնը խիստ պատէր էր տեւ՝ տուն չըթողնել ուսուցչապետ Ուիչերլէյին:

Մի օր երեկոյեան ատրճանակի անընդհատ պայթոցները ոտքի հանեցին Լարսէնի ամբողջ տունը: Երբ մտան նրա առանձնասենեակը, որտեղից լսում էին տրաքոցները, տեսան, որ նա ամեն ուղղութեամբ ատրճանակ է արձակում և կատաղաբար գոռում.

— Ուիչերլէյ. ահա... ես բռնեցի քեզ. դու ես թունաւորել. դու մտար հայելը յետևը, բայց ես քեզ կը սպանեմ...

Հայելու կտորները ատրճանակի հարւածներից զրնգալով այս ու այն կողմն էին թափւում:

Հոգեկան տագնապը շարունակեց համարեա ամբողջ գիշերը, որին հետեւեց ուշաթափութիւնը: Երբ Լարսէնը ուշքի եկաւ, կատարեալ ջարդւած էր գգում իրան:

— Հրաւիրեցէք ուսուցչապետ Ուիչերլէյին, — թոյլ, բայց հանգիստ ձայնով մըմնաց նա գիտակցութիւնը պարզելուց յետոյ. նա միայն կարող է ինձ փրկել...

Երբ ուսուցչապետն եկաւ, Լարսէնը իր

առանձնասենեակից հեռացրեց ամենքին և մնաց մենակ հոգեբուժի հետ:

Թէ ինչ խօսեցին նրանք մի ամբողջ ժամաւայ ընթացքում — ոչ ոք չիմացաւ: Բայց երբ ուսուցչապետը պատրաստեց գնալ, գոռոգ միլիոնատէրը ուղեկցեց նրան մինչև դուռը, իր ձեռքով բացեց դռները: Նոյնիսկ Միացեալ Նահանգների նախագահին այդպիսի պատիւներ չէր տայ Լարս Լարսէնը:

— Պատրաստվիր, որդիս, վաղը մենք կը հեռանանք այստեղից, — քնքոյշ տոնով դիմեց նա մի անկիւն քաշւած իր որդուն, ուսուցչապետին ճանապարհ դնելուց յետոյ:

— Ո՛ւր, հայրիկ, — հարցրեց որդին, որի աչքերը ուրախութիւնից սկսեցին փայլել:

— Գիւղ. այն բարի ծերունու փոքրիկ կալուածքը, որը քեզ և ինձ բժշկելու է. նրա անունն է ուսուցչապետ Ուիչերլէյ: Նա, զաւակս, անւանի գիտնական է և մեծ մարդ:

Եւ նրանք գնացին:

Նոյն օրը ամբողջ քաղաքում լուր տարածւեց, որին սկզբում ոչ ոք չէր հաւատում, թէ Լարս Լարսէնը ուզում է հետեւել իր ընկեր կարնէշիի օրինակին. իր բոլոր ձեռնարկութիւնները կօօպերատիւ հիմնարկութիւնների է վերածում, որին մասնակցելու են բոլոր ծառայողները: Ստացած ահագին գումարները գործադրելու է կուլտուրական ձեռնարկութիւնների:

Նախ ուզում է կազմակերպել այն հիմնար-

կութիւնները, որոնք ապահովելու են շոգենաւային ձեռնարկութիւնների մէջ — ծառայողների գոյութիւնը:

Բացի դրանից նա բանակցութեան մէջ է մտել Պատեօրի ճեմարանի հետ և առաջարկում է ճեմարանին խոշոր գումար նուիրել, որպէսզի ուսումնասիրւի բորոտութիւնը և ուրիշ նման վարակիչ հիւանդութիւններ: Նրա միջոցներով հիմնւում է և կահաւորւում Նիւ-Յորքում պատեօրեան մի նոր ճեմարան, մի քանի տաանեակ հիւանդանոցներ զիւղերում, հարիւրաւոր երկսեռ երկդասեան դպրոցներ, մանր վարկային ընկերութիւններ, մի շարք ժողովրդական հրատարակութիւններ և այլն և այլն:

Մի ամառայ ընթացքում բոլորովին առողջացաւ Լարա Լարսէնը: Նա համարեա ամբողջ օրն անց էր կացնում ծերունի ուսուցչապետի փոքրիկ պարտիզում, նրա հետ զրուցելով:

— Եթէ ինձանից միլիոններ պահանջէք, պարոն ուսուցչապետ, ես չեմ խնայիլ և առանց ձայն հանելու կըյանձնեմ ձեզ: Եւ զիտէք ինչու: Նրա համար, որ դուք բաց արիք իմ աչքերը, բժշկեցիք ինձ «ոսկու ցաւից»: Այժմ եմ հասկանում, թէ ձրն է իսկական կեանքը: Բայց ձեր արած լաուութիւնը այդ չէ միայն:

Դուք փրկեցիք և իմ որդուն, որին ես անշուշտ կը փչացնէի, եթէ դուք չլինէիք: Ոսկին ես ամեն քանից բարձր էի համարում աշխարհում և ուզում էի, որ որդիս էլ նոյն կերպ

նայէր, այսինքն՝ միայն մտածել, թէ ինչպէս պէտք է նոր ու նոր գումարներ դիզել, որ երբեմն չեա էլ իմանում, թէ ինչիդ վրայ գործադրես:

— Էհ, ուսուցչապետ, քանի որ ամեն բան սնցել, գնացել է, պատմեցէք, խնդրեմ, թէ ի՞նչպէս արիք, որ ես այնպիսի գրութեան մէջ ընկայ:

— Շատ պարզ, պատասխանեց ծերունին. եթէ ես հաստատ համոզւած չը լինէի, որ այդպէս վարւելով միմիայն ձեր անձնական շահն ունեմ ի նկատի, չէի գործադրի բժշկութեան իմ եղանակը: Դուք հիպնոսացել, ներշնչել և թունաւորւել էիք ոսկով, ես էլ այլ կերպ չէի կարող վարւել, և հիպնոսացրի— ներշնչեցի ձեզ:

Երբ եկաք ինձ մօտ խորհրդակցելու ձեր որդու մասին, ես օգտւեցի այդ հանգամանքից: Ես իսկոյն նկատեցի, որ ձեր նեարդային համակարգութիւնը քայքայւած է: Այդպիսի մարդիկ շուտ են ենթարկւում հիպնոսի: Դուք պարծենում էիք, որ ոչ ոքից և ոչնչից չէք վախենում: Ես պատժեցի ձեզ, ստիպեցի վախենալ սև մըջիւններից և տեսնել այդ անվտանգ կենդանիներին ամեն քայլափոխում. և ապա ներշնչեցի, որ ամեն տեղ տեսնէք ինձ, իսկ այդ բանը հասցրեց ձեզ նեարդային տագնապի:

Հոգեկան այդ տագնապը ստիպեց ձեզ ուշքի գալ, հասկանալ, որ դէպի կորուստ էք դիմում:

Այնուհետև առանց իմ ազդեցութեան որոշեցիք կանչել ինձ և խօսել հետո: Նոյնպէս կամաւոր կերպով լսեցիք իմ խորհուրդները՝ թողնել անցեալ կեանքը, փողի յետևից քաշ գալը և նրան ծառայելը:

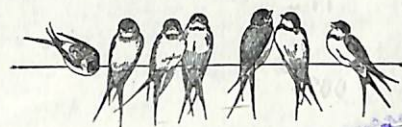
Իսկ բժշկել ձեզ այն ամեն հետևանքներից, որ թողել է ձեզ վրայ ձեր անցեալ կեանքը, այնքան էլ բարդ գործ չէ: Միայն յիշեցէք մի բան. դուք քայքայել էք ձեր կազմաւածքը տասնեակ տարիների ընթացքում՝ ամենավատաբոլջ պայմաններում ապրելով. իսկ կարճ ժամանակում ազատուել այդ ամենից—բացարձակապէս անհնարին է: Դուք տղամարդ էք, պարոն Լարսէն, և ես կարող եմ ձեզ հետ պարզ խօսել. մինչև ձեր կեանքի վերջը դուք կունենաք որոշ ցաւեր, որ պտուղ են ձեր անցեալ գործունէութեան:

—Յամենայն դէպս ես ուրախ եմ, որ դուրս եկայ այն կեանքից. դրա փոխարէն իմ որդուն կը կրթեմ բոլորովին այլ պայմաններում և այլ հայեացքներով, և դուք, ուսուցչապետ, բարի կը լինիք այդ գործում ինձ օգնելու:

—Անշուշտ, պատասխանեց ծերունի գիտնականը, սեղմելով հարուստի ձեռքը:

Յ. Գ. Քանի քանի հարուստներ ապրում են նոյն եսական կեանքով, դիզում հազարներ, միլիոններ և չեն մասնակցում հասարակական ոչ մի օգտաւէտ ձեռնարկութեան:

Աղքատի հառաչանքը, որբի լացը, ժողովրդի ցաւը, հայրենիքի տառապանքը կենդանութեան ժամանակ չեն յուզում նրանց. իսկ մահւան անկողնում սովորական կտակով մի քանի կոպէկ անգլիտակցաբար շարտում են բարեգործական նպատակով՝ ի փրկութիւն իրենց չարատանջ հոգու:

ՀԻՍՏ. ՌԺ.Ս. ԲՈՒԴՈՒՂԵԱՆԻ

**Հայ աղագրութեան 400 եւ ատերի Գիւտի 1500-ամնայ
յորելեանի յիւսակին**

1) Կորած Սարը եւ
Ոսկէ Կուռքի գանձը	20 Կ.
2) Փոքրիկ պատմաւածքներ	20 »
3) Գօրիլլա եւ ուրիշ պատմաւածքներ	20 »
4) Երեք պատմաւածք	20 »
5) Անտառի զաւակները եւ ուրիշ պատմաւածքներ	20 »
6) Կրթական ճանապարհորդութիւն	20 »
7) Պէտք է հետեւի	20 »
8) Օրիորդ Ֆրիկետտա.	20 »
9) Զօրապետ Տեմպետտան	20 »
10) Ալկմանարի ոսկին	20 »

Մամուլի տակ է

11) Զօրավարի ընծան

« Ազգային գրադարան

NL0165829

